

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

SOTILASVALAN JA -VAKUUTUKSEN USKONNOLLINEN MERKITYS JA VAIKUTUS EETTISEEN TOIMINTAKYKYYN

Pro gradu -tutkimus

Yliluutnantti
Ilkka Juvela

SM 6
Maasotalinja

Huhtikuu 2017

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Sotatieteiden maisterikurssi 6	Linja Maasotalinja
Tekijä Yliluutnantti Ilkka Juvela	
Tutkielman nimi Sotilasvalan ja -vakuutuksen uskonnollinen merkitys ja vaikutus eettiseen toimintakykyyn	
Oppiaine Sotilaspedagogiikka	Säilytyspaikka Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto
Aika Huhtikuu 2017	Tekstisivuja 55 Liitesivuja 2
TIIVISTELMÄ <p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, onko sotilasvalalla ja -vakuutuksella varusmiehille uskonnollista merkitystä, ja kokevatko he valalla ja vakuutuksella olevan yhteyttä eettiseen toimintakykyyn. Sotilasvalan uskonnollisuus on herättänyt aika ajoin kritiikkiä. Kun uskonnon merkitys ihmisten elämässä on vähentynyt ja kirkosta eroaminen yleistynyt, on syytä pohtia, onko valakäytäntö nykypäivänä tarkoituksenmukainen. Sotilasvala on säilynyt lähes nykymuotoisena itsenäistymisen ajoilta saakka. Vaihtoehtona uskonnolliselle sotilasvalalle varusmies voi halutessaan antaa sotilasvakuutuksen. Yhtenä tutkimuskysymyksenä tutkitaan sitä, millä perusteella varusmies valitsee sotilasvalan ja -vakuutuksen välillä.</p> <p>Tutkimuksen taustateorianä on sotilaspedagogiikan toimintakykyteoria, ja siitä erityisesti eettisen toimintakyvyn osa-alue. Kokonaisvaltainen toimintakyky on fyysisten, psyykkisten, sosiaalisten ja eettisten tekijöiden järjestelmä, jossa toimintakyvyn osa-alueet ovat jatkuvassa yhteistoiminnassa.</p> <p>Tutkimus on laadullinen. Tutkimuksessa on käytetty fenomenografista tutkimusmenetelmää, joka tutkii tieteellisen totuuden etsimisen sijaan ihmisten käsityksiä jostakin ilmiöstä. Tutkimus on toteutettu haastattelututkimuksena.</p> <p>Tutkimustuloksista käy ilmi, että sotilasvakuutuksen uskonnollisuuden kokemiseen vaikuttaa paljon se, millainen merkitys uskonnolla on henkilön elämässä yleensä. Oma uskonnollinen vakaumus on taustalla siinä, vannooko varusmies sotilasvalan vai antaako vakuutuksen. Sotilasvala koetaan ensisijaisena vaihtoehtona, mikäli oma uskontokäsitys on neutraali, eikä henkilölle ole merkitystä kumpaan tilaisuuteen hän osallistuu. Valalla ja vakuutuksella ei varusmiesten keskuudessa koeta olevan suoranaista vaikutusta eettiseen toimintakykyyn, mutta välillisesti se vaikuttaa ryhmäkiinteyttä nostattavana tekijänä.</p>	
AVAINSANAT <p>sotilasvala, sotilasvakuutus, uskonnollisuus, eettinen toimintakyky, fenomenografia, fenomenografinen analyysi, kvalitatiivinen tutkimus</p>	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTA	2
3	SOTILASVALA JA SOTILASVAKUUTUS	4
3.1	Sotilasvala Suomessa	4
3.2	Sotilasvakuutus Suomessa	6
3.3	Vala- ja vakuutuskäytännöt länsimaisissa asevoimissa	8
3.4	Näkemykset sotilasvalasta uskonnollisena ja sotilasvakuutuksesta neutraalina vaihtoehtona	11
4	USKONNOLLISUUS	13
5	TOIMINTAKYKYTEORIA SOTILASPEDAGOGIIKASSA	14
5.1	Sotilaan toimintakyvyn vaatimukset	16
5.2	Fyysinen toimintakyky	17
5.3	Psyykkinen toimintakyky	18
5.4	Sosiaalinen toimintakyky	19
5.5	Resilienssi	20
5.6	Eettinen toimintakyky	21
5.6.1	Eettisen toimintakyvyn kehittäminen varusmiespalveluksessa	25
5.6.2	Eettinen toiminta ryhmässä	28
5.7	Sotilaan identiteetti	29
6	TIETEENFILOSOFIA TUTKIMUKSEN TAUSTALLA	32
6.1	Laadullisen tutkimuksen filosofia	32
6.1.1	Ontologinen näkökulma	33
6.1.2	Laadullisen tutkimuksen luotettavuus	33
6.2	Filosofinen suuntaus – konstruktivismi	35
6.3	Hermeneuttinen tutkimusote	36
6.4	Fenomenografisen tutkimusmenetelmän filosofinen tarkastelu	36
7	TUTKIMUSMENETELMÄT	38
7.1	Tutkimusmenetelmänä fenomenografia	38
7.2	Teemahaastattelu tiedonkeruumenetelmänä	38
7.3	Haastattelun kulku	38
8	TUTKIMUSTULOKSET	40
8.1	Haastatteluaineisto	40
8.2	Aineiston analysointimenetelmät	40
8.3	Analyysi	42

8.3.1 Ensimmäinen vaihe: läpikäynti ja litterointi	42
8.3.2 Toinen vaihe: merkitysyksiköt	42
8.3.3 Kolmas vaihe: kategoriat	44
8.3.4 Neljäs vaihe: kuvauskategoriat	45
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	50
9.1 Teoria vs. empiria	52
9.2 Jatkotutkimustarve	53
LÄHTEET	56
LIITTEET	62
LIITE 1. Sotilasvalan ja sotilasvakuutuksen kaava	62
LIITE 2. Haastattelukysymykset	63

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkimukseni aiheena on sotilasvalan ja -vakuutuksen¹ uskonnollinen merkitys ja vaikutus eettiseen toimintakykyyn. Tarkoitukseni on tutkia, onko sotilasvalalla tai sotilasvakuutuksella antajilleen uskonnollista merkitystä. Lisäksi haluan selvittää, mikä on sotilasvalan vaikutus eettiseen toimintakykyyn varusmiesten keskuudessa.

Tutkimuksen viitekehyksenä käytän sotilaspedagogiikan toimintakykyteoriaa. Tutkimuksella pyrin saamaan vastauksia ns. toimintakyvyn nelikentän eettisen toimintakyvyn osioon. Tutkimuksella kartoitan valan vannonjen ja vakuutuksen antajien mielipiteitä sotilasvalan uskonnollisesta merkityksestä ja sen vaikutusta eettiseen toimintakykyyn.

Tavoitteenani on selvittää sotilasvalan uskonnollista merkitystä tämän päivän sotilaille. Eri uskontokuntiin kuuluvien käsitys ja kirkkoon kuulumattomien mielipide ovat myös kiinnostavia seikkoja, koska edellä mainittujen määrä on kasvanut viime vuosina kirkosta eroamisen ja maahanmuuton vaikutuksesta. Globalisoituvassa yhteiskunnassa uskontojen kirjo kasvaa, ja se vaikuttaa myös puolustusvoimien eri toimintoihin. Omasta mielestäni sotilasvala vaikuttaa kärsineen inflaation, ja sen uskonnollinen merkitys on vähentynyt varusmiesten keskuudessa viime vuosina.

Yhtenä esimerkkinä valan merkityksestä eri henkilöille on tapaus, jossa kouluttamani varusmies liittyi Isis²-järjestöön. Kyseinen varusmies palveli siis Suomen puolustusvoimissa ja oli Suomen kansalainen, mutta päätti palata entiseen kotimaahansa ja liittyi Isis-järjestön riveihin. Mies oli yksi Ylen haastattelemissa taistelijoista Yleisradion Ulkolinjan dokumentissa *Euroopan nuoret ja Isisin lumo* (Yle TV1, 2.4.2015). Haastattelussa tämä kyseinen mies koki koti-ikävää ja lähetti terveisiä omaisilleen Suomessa. Hän ei osannut kuitenkaan vastata kysymykseen, miksi hän nyt oli ase kädessä sotilaana. Olikohan asian merkitys ehkä hämärtynyt seikkailun ja kiihkon laannuttua? Tällainen esimerkki laittaa pohtimaan, olisiko vastaava toiminta mahdollista myös Suomessa, jos uskonto toimisi kiihottajana sotilaalliseen ääritoiintaan. Olisiko sotilasvalalla painoa nykypäivän varusmiehille, mikäli tilanne kärjistyisi Suomessa heidän ollessaan vaikkapa töissä ulkomailla? Palaisivatko valan vannoneet reserviläiset puolustamaan isänmaataan, jos tilanne sitä vaatisi?

¹ Myöhemmin tekstissä käytetään selkeyden ja lyhyiden vuoksi termiä vala puhuttaessa valasta ja vakuutuksesta

² The Islamic State in Iraq and Syria

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHTA

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää, onko sotilasvalalla ja -vakuutuksella varusmiehille uskonnollista merkitystä, ja miten he kokevat uskonnon läsnäolon valatilaisuudessa. Aikaisempaa tutkimusta sotilasvalan uskonnollisesta merkityksestä valan vannojille ei ole tehty. Tutkimuksella haluan selvittää, koetaanko vala varusmiesten keskuudessa uskonnollisena rituaalina, vai onko uskonnollinen vala muinainen perinne, jolla ei ole sen suurempaa uskonnollista merkitystä, ja vala koetaan pelkästään sotilaallisena juhlana. Aihe on ajankohtainen, sillä uskonnon merkitys on ihmisten arkipäivän elämässä vähentynyt, ja kirkosta eroaminen on viime vuosina yleistynyt. Myös globalisaatio ja eri uskontokuntien yleistyminen Suomessa antavat aihetta pohtia, onko kristinuskon näkyminen sotilasvalatilaisuudessa perusteltua. Uskonnollisuuden tarpeellisuutta sotilasvalassa onkin viime aikoina kyseenalaistettu, koska Suomi on länsimaista ainoa, jossa kirkollinen toimija on näkyvästi läsnä valatilaisuudessa.

Toisena päätutkimuskysymyksenä haluan selvittää, kokevatko varusmiehet valan vannomisella ja vakuutuksen antamisella olevan yhteyttä omaan tai ryhmän eettiseen toimintakykyyn. Myöskään varusmiesten eettistä toimintakykyä ei ole Suomessa juuri tutkittu, joten se saattaisi olla tutkimusaiheena tarpeellinen. Sotilasvala on varusmiehen sotilasuran tärkeimpiä tilaisuuksia, joten on kiinnostavaa selvittää, koetaanko valalla ja vakuutuksella olevan yhteyttä käytännön toimintaan. Uskonto on osalle sotilaista yksi eettiseen toimintaan vaikuttavista tekijöistä, joten nämä kaksi aihetta on myös siitä syystä luontevaa yhdistää samaan tutkimukseen.

Yksi sotilasvalan tärkeimpiä tehtäviä on liittää varusmiehet vanhempien sukupolvien ketjuun ja näin vaalia perinteitä. Puolustusvoimien vuoden 1945 jälkeisten joukko-osastojen muodollisista perinteistä on tehty kahden kirjan verran perustutkimusta, mutta analyttinen tutkimus laajemmin määriteltyjen sotilasperinteiden tavoitteista, vastaanotosta ja vaikutuksesta on vielä tekemättä (Anaja 2015, 24). Tällä tutkimuksella pyrin vastaamaan tähän tarpeeseen sotilasvalan osalta ja varusmiesten näkökulmasta. Vaikka yhteiskunta ja sitä kautta ihmisten arvomaailma muuttuu, koetaan silti usein tärkeäksi säilyttää perinteitä ja muistuttaa nuorempia sukupolvia menneistä ajoista. Nykypäivän yhteiskunta on muuttunut yksilökeskeisemmäksi, ja siksi on myös kiinnostavaa selvittää, koetaanko valatilaisuus samalla tavalla sotilashenkeä ja yhteishenkeä nostattavaksi kuin se on aiemmin mielletty. (Anaja 2015, 24.)

Tutkimuksen varsinaiset pääluvut alkavat luvusta kolme. Luku käsittelee sotilasvalaa ja sotilasvakuutusta sekä Suomessa että muissa länsimaissa. Jotta sotilasvalan merkitystä voidaan tutkia, on hyvä perehtyä sen historiaan ja käytäntöihin myös muualla maailmassa.

Neljäs ja viides luku käsittelevät tutkimuksen kannalta tärkeitä termejä. Neljäs luku keskittyy uskonnollisuuden termin avaamiseen. Tutkimuksen kannalta on tärkeää selvittää, mitä uskonnollisuudella tarkoitetaan, ja mikä vaikuttaa siihen, että jokin asia koetaan uskonnollisena. Viidennessä luvussa puolestaan määritellään toimintakyky ja erityisesti eettinen toimintakyky. Luvun alussa kerrotaan yleisesti toimintakykyteoriasta, joka on tutkimuksen tärkein taustateoria ja johon tutkimustuloksia verrataan eettisen toimintakyvyn osalta. Alaluvuissa syvennytään toimintakyvyn eri osa-alueisiin.

Kuudennessa luvussa perehdytään tieteenfilosofiaan tutkimuksen taustalla. Laadullisella tutkimuksella on omat erityispiirteensä, jotka täytyy tuntea ennen tutkimuksen toteutusta. Jotta tutkimuksella voidaan tuottaa luotettavaa tietoa, on hyvä pohtia hieman laajemmin, minkälais-ta tietoa voidaan tämänkaltaisella tutkimuksella tuottaa, millaisilla menetelmillä ja mistä näkökulmista.

Seitsemäs ja kahdeksas luku käsittelevät tutkimuksen toteutusta. Seitsemäs luku erittelee teoreettisesti tutkimuksessa käytettyjä tutkimus- ja tiedonkeruumenetelmiä. Luvussa kuvataan myös haastattelutilannetta ja paikkaa, mikä tukee osaltaan tutkimuksen luotettavuutta. Kahdeksas luku keskittyy tutkimusaineiston analysointiin. Valittu analyysimenetelmä esitellään ensin teoreettisella tasolla, minkä jälkeen tämän tutkimuksen aineiston analysointi käsitellään vaihe vaiheelta.

Yhdeksäs luku koostuu johtopäätöksistä, jotka kokoavat yhteen tutkimuksen tulokset. Tuloksia verrataan myös suhteessa teoriapohjaan. Tutkimuksen päätaustateorian on toimintakykyteoria, ja siitä eettisen toimintakyvyn osa-alue. Uskonnollisen näkökulman aiemman tutkimuksen vähäisyys hankaloittaa kaikkien tutkimuksen osa-alueiden sitomista aiempaan tutkimustietoon, mutta saatuja tuloksia vertaillaan mahdollisilta osin olemassa olevaan kirjallisuuteen. Luvun lopussa pohditaan mahdollisuuksia aiheen jatkotutkimukselle.

3 SOTILASVALA JA SOTILASVAKUUTUS

Minä N. N. lupaan ja vakuutan

Valassa: kaikkivaltiaan ja kaikkietävän Jumalan edessä...

Vakuutuksessa: kunniani ja omantuntoni kautta...

Näillä sanoilla alkavat vala ja vakuutus, jonka varusmies vannoo p-kauden päätteeksi. Varusmiehillä on mahdollisuus valita vapaasti sotilasvalan vannomisen ja sotilasvakuutuksen antamisen välillä. Sotilasvalalla ja -vakuutuksella on merkityksellinen asema sotilasperinteessä. Sotilasvalan uskonnollisuudesta on kuitenkin keskusteltu viime vuosina, sillä muitakin aiemmin Jumalan nimeen vannottuja valoja, kuten todistajan vakuutus oikeudessa, on muutettu vakuutukseksi toiseen sanamuotoon Jumalan nimeen vannomisen sijasta.

Suomessa uskonnon asemaa puolustusvoimien rituaaleissa ei toistaiseksi ole merkittävästi jouduttu muuttamaan, mutta muutospaineiden lisääntyessä valatilaisuudenkin luonne on joutumassa uudelleenarvioinnin kohteeksi (Anaja 2015, 42). Tämä tutkimus tarkastelee yhtenä tutkimuskysymyksenä myös sitä, millä perusteella varusmies valitsee valan ja vakuutuksen välillä, ja millaisia ajatuksia ne valan vantojen ja vakuutuksen antajien mielessä herättävät.

3.1 Sotilasvala Suomessa

Valan uskonnollisen merkityksen selvittämiseksi sotilasvalan kehitys nykypäivään on ymmärrettävä ensin. Sotilasvalan uskonnollisuus sekä kirkon merkitys ovat muuttuneet yhteiskunnan arvojen muuttuessa. Sisältö sotilasvalalla on kuitenkin säilynyt samantapaisena. Ajatus sotilaan lupauksesta joko Jumalalle, isänmaalle tai suoraan valtaapitävälle on ikään kuin sotilaan omia arvoja manipuloiva velvoite. Länsimaisesta sotilasvalasta ei ole laadittu tieteellistä kokonaisesitystä, mutta aihetta sivutaan muutamissa teoksissa. (Anaja 2015, 42.)

Sotilasvalan juuret ovat peräisin Ruotsin vallan ajalta 1600-luvulta. Kustaa II Aadolfin sota-artiklojen mukaan upseerien, aliupseerien ja virkamiesten tuli virkaan astuessaan vannota uskollisuuden- ja kuuliaisuudenvala sekä virkavalalla. Sotamiehiä koski sotilasvala, joka vannottiin lipun edessä aliupseerin toimiessa esilukijana. Tuohon aikaan sotilasvala oli enemmänkin kuninkaalle annettu lupaus. Jumalanpalvelus tai muu uskonnollisuuteen viittaava toimenpide liitettiin valaan vasta paljon myöhemmin. (Seppänen & Auren 2011, 120.)

Autonomian aikana sotilasvalan vannominen siirtyi kirkkoon. Pappien rooli tilaisuudessa korostui, ja valan vannojilta perimätiedon mukaan odotettiin kastetta, koska valan vannojien piti olla kelvollisia ehtoolliselle. Sotilasvalakäytäntö ilmensi jo tuolloin kirkon ja valtion välistä kiinteää yhteistyötä, koska jokaisen sotilaan tuli vannoa sotilasvala ja se oli velvoitteena ensimmäisessä asevelvollisuuslaissa vuodelta 1878. (Seppänen & Auren 2011, 120–121.)

Suomen sisällissodan aikana (v. 1918) edellytettiin niin ikään valan vannomista. Tuolloin asetukset sotilasvalan vannomisesta ja valakaavasta olivat ensimmäisiä myös rauhanaikana armeijaa koskevia määräyksiä, ja ne annettiin 16.8.1918. Sellaiset sotilaat, jotka olivat ennen tätä päivää jo valan vannoneet, joutuivat vannomaan uuden asetusten mukaisen valan. Asetuksen myötä kumottiin myös 1.3.1904 keisarillisen senaatin määräämä suomalaisten rekryytin sotilasvala. (Seppänen & Auren 2011, 120–121.)

Sotilasvalasta on myös vaadittu kirjallinen lupaus. Upseereilta, jotka olivat tehneet sotilasvalan, vaadittiin omakätisesti kirjoitettu valakaava kahtena kappaleena, joista toinen lähetettiin senaatin prokuraattorille ja toinen armeijan päällikölle. Kaikki virkamiehet vannoivat valan vuonna 1918 säädetyn sotilasvala-asetuksen mukaan. Tuohon aikaan vakuutuskäytäntöä ei ollut, joten henkilöt, joiden ei katsottu olevan soveliaita vannomaan valaa, olivat ilman valaa tai mitään vastaavaa lupautta. Suomen sotaväeltä edellytettiin juhlallinen sotilasvalan vannominen 15.11.1918 mennessä. Sisällissodan jälkeen sotilasvalan uskonnollinen merkitys korostui ja siirtyi kirkon tuomiokapitulien vastuulle, koska aiemmin sotilasvala-asioista vastasi Suomen Senaatin sota-asiaintoimikunta. Käytännön tullessa voimaan kehoitettiin myös pappistoja kertomaan kansalle valan merkitys saarnastuolista käsin. (Suomen asetuskokoelma 16.8.1918/95.)

Määräys sotilasvalasta merkittiin lisäksi 8.2.1919 annettuun väliaikaiseen asevelvollisuuslakiin ja tuolloin tuli myös ensi kerran säädös juhlallisen *vakuutuksen* antamisesta. 6.7.1925 asetettiin juhlallisesta vakuutuksesta mahdollisesti selvän pesäeron varsinaisen sotilasvalan uskonnollisuuteen. Vaikka ei olisi kuulunutkaan valtauskontoon, niin kirkkoon kuuluvilla oli velvollisuus vannoa sotilasvala, jos oma uskonto ei suoranaisesti sitä kieltänyt. Uskonnonvapauslaki vuonna 1922 lisäsi sotilasvalan vannovien joukkoa, koska myös muihin uskontoihin kuuluvien täytyi sen myötä vannoa sotilasvala vakuutuksen sijasta. (Anaja 2015, 37.)

Ensimmäinen pieni sanamuodon muutos valatekstiin tehtiin vuonna 1965, jolloin lausahdus ”viimeiseen veripisaraan”, muutettiin muotoon ”niin kauan kuin minussa voimia on”. Vuonna

1995 naisten astuessa palvelukseen valan kohta ”miehekkyyys” muutettiin ”ryhdikkyydeksi”, mutta muilta osin valakaava on säilynyt ennallaan. Suomessa sotilasvalaan kuuluu edelleen kenttähartaus, joka on nykyään tosin varsin harvinainen. Ruotsissa kristinuskon eli lupaus Jumalalle karsittiin sotilasvalasta jo vuonna 1887. Ruotsi ei ollut kuitenkaan ensimmäinen, vaan muun muassa Venäjällä vala vannottiin hallitsijalle. Sotilasvalakaavan muutokset johtuivat pitkälti Ranskan vallankumouksen seurauksena syntyneestä yleisestä asevelvollisuudesta. Tuolloin haluttiin monarkian sijasta puolustaa kansaa, ja sen seurauksena jo sotilasvalassa päätettiin luvata näin. Samalla sotilaiden sosiaalinen asema hierarkiassa nousi. (Anaja 2015, 36.)

Sotilasvalatilaisuuden kaava on pysynyt pääpiirteittäin samanlaisena, mutta tilaisuuden puitteet ovat muuttuneet. Aiemmin vala vannottiin omassa komppaniassa ilman yleisöä, mutta nykyään kyseessä on suurin joukko-osastojen itsensä järjestämä juhla, jossa vieraita on vuosittain useita tuhansia. Joukot kokoontuvat suurelle kentälle, jossa joukkoa komentaa prikaatin komentaja. Valaan kuuluu kirkollisena osana sotilaspappi, kenttähartaus ja virsi. Sotilasvalan esilukijana toimii arvostettu henkilö, joka voi olla sotaveteraani tai muu yleisesti arvostettu henkilö. Suomi on länsimaana ainoa, jossa sotilasvalaan kuuluu kenttähartaus. Sen kuulumista sotilaalliseen tilaisuuteen voidaan kuitenkin arvostella, kuten aiemmin totesin. Valatilaisuuden voidaan ajatella olevan samalla myös voimannäyttö sekä siviiliyhteiskunnan ja sotilasyhteisön inhimillinen kohtaaminen. Mielestäni se onkin nykyisessä muodossaan erinomainen tilaisuus avartaa siviilien ymmärrystä sotilaselämästä.

Aikoina, jolloin kirkon arvostus oli suurta, myös kirkon rooli korostui puolustusvoimissa. Nykyään kirkosta eroamisen yleistyttyä on kirkollisen toimituksen kuulumisen sotilasvalaan kyseenalaista. Olisikin hyvä miettiä sen tarkoituksenmukaisuutta ja merkitystä. Tuoko uskonnon näkyvyys lisäarvoa tai erityistä merkitystä tilaisuudelle? Perinteitä tulee kiistatta kunnioittaa ja säilyttää, mutta järjestelmän on myös kyettävä muuttamaan tapojaan tarkoituksenmukaisiksi yhteiskunnan muuttuessa. Ennen kaikkea sotilasvalan on tarkoitus liittää sotilas katkeamattomaan ketjuun, joka asevelvollisuusarmeijan sotilailla on.

3.2 Sotilasvakuutus Suomessa

Vaihtoehtona uskonnolliselle sotilasvalalle varusmies voi halutessaan antaa sotilasvakuutuksen. Uskonnonvapauslain (453/2003) 5 §:n mukaan valan ja vakuutuksen välillä voi valita vapaasti riippumatta siitä, kuuluuko johonkin uskonnolliseen yhdyskuntaan tai mitä uskontoa

edustaa. Uskonnonvapauslain perusteella asevelvollisuuslakia (452/1950) muutettiin siten, että asevelvollinen, joka ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, voi vannoa sotilasvalan tai antaa vakuutuksen. Tätä perustellaan perustuslain sisältämällä uskontoon tai vakaumukseen perustuvan syrjinnän kiellolla. (Puolustusministeriön työryhmäraportti, 2015.)

Sisällöllisesti sotilasvakuutus ei poikkea paljoa sotilasvalan tekstistä, sillä vain Jumalaan ja uskontoon viittaavat kohdat ovat toisessa muodossa. Vakuutus ei siis sisällä samaa symbolista voimaa ja latausta kuin vala. Jotain kristillistä perinnettä uskonnollisesti neutraalissa vakuutuksessa on kuitenkin säilynyt: se annetaan valan tapaan käsi kohotettuna kristillisperäiseen asentoon korvan korkeudelle ja keski- ja etusormi yhdessä. (Anaja 2015, 41.)

Tilaisuutena vakuutuksenanto on usein osallistujamäärän takia pienimuotoisempi, mutta kuitenkin valatilaisuuteen verrattuna samanarvoinen juhlallinen tilaisuus. Vakuutustilaisuus järjestetään puolustusvoimien yleisen palveluohjesäännön (2017) mukaan sen arvolle soveltuvassa paikassa, usein sisätiloissa. Tilaisuuteen osallistuvat lippuvartio, joukon komentaja, vakuutuksen esilukija, vakuutuksen antajat, vakuutuksen antajien perusyksiköiden päälliköt ja omaiset. Tilaisuuteen voi osallistua soitto-osasto. (YLPALVO 2017, 75.) Tutkimukseeni liittyvissä haastatteluissa kävi ilmi, että varusmiehet kokivat vakuutuksenantotilaisuuden erityisen juhlallisena paikalla olleiden korkea-arvoisten upseerien ansiosta. Vakuutuksenanto tapahtuu ennen valatilaisuutta, jotta siihen osallistuvat henkilöt voivat halutessaan seurata valatilaisuutta ja osallistua ohimarssiin (YLPALVO 2017, 75).

Historiallisena huomiona vakuutuksen antamiseen on liittynyt lisäksi valan ja vakuutuksen rikkomisesta seuraava rangaistus. Vaikka valan rikkojia peloteltiin ensisijassa ns. jumalaisella rangaistuksella, vakuutuksen rikkominen johti myös käytännössä työtätekevien halveksuntaan ja häpeään. Rangaistus ei ollut valan tapaan jumalallinen, vaan tasavallan lakien mukainen. Taustana rangaistuskäytännölle oli puna-armeijan ensimmäinen vala huhtikuulta 1918, jossa lausuttiin näin: ”jos milloinkaan pahoin tarkoituksin petän juhlallisen lupaukseni, olkoon halveksunta osanani ja rangaiskoon vallankumouksen luja käsi minua” (Anaja 2015, 41.) Tämän kaltainen rangaistuksilla pelottelu ei enää kuulu nykypäivän ajatusmalliin. Useampi tutkimuksessa haastatelluista varusmiehistäkin totesi, että vannoi valan tai antoi vakuutuksen viime kädessä itselleen, ja sitä kautta pohti annetun lupauksen sisältöä ja merkitystä.

Puolustusministeriön työryhmäraportin (2015) mukaan uskontoon ja vakaumukseen perustumaton sotilasvalan ja -vakuutuksen antamisen valinnanvapaus toteuttaa moniarvoisuutta ja

asettaa asevelvolliset yhdenvertaiseen asemaan. Tällaisen käsityksen sain myös itse haastattelujen perusteella. Niistä kävi nimittäin ilmi, että haastattelemani varusmiehet kokivat saaneensa riittävästi tietoa vapaasta valinnanmahdollisuudesta, ja lopullinen valinta perustui heidän omaan harkintaansa. Mikäli oma uskonto tai vakaumus ei ohjannut päätöstä erityisesti kumpaankaan suuntaan, koettiin sotilasvala kuitenkin usein ensisijaisena vaihtoehtona, johon suurin osa varusmiehistä osallistuu.

Toisin kuin maailmalla, Suomessa sotilasvala on säilyttänyt merkityksensä ja suosionsa vakuutukseen nähden hyvin, sillä vakuutuksen antaa edelleen valinnanvapaudesta huolimatta vain murto-osa varusmiehistä. Ristiriitaista useiden maiden sotilasvakuutuksessa on se, että itse tilaisuudesta on karsittu pois uskonnollisuus ja kirkon näkyminen, mutta vakuutustekstissä voidaan viitata silti Jumalaan. Jumalan nimeen vannominen tai kirkollisen henkilön, kuten piispan, kutsuminen juhlapuhujaksi vakuutuksenantotilaisuuteen koetaan kunnia-asiana, eikä se aiheuta yleistä kritisointia.

Muiden maiden käytännöt pakottavat pohtimaan, olisiko Suomessa syytä kyseenalaistaa sotilasvakuutuksen anto erillisenä tilaisuutena. Tulisiko vain valatekstiä muokata enemmän nykyisen vakuutustekstin kaltaiseksi, ilman Jumalan nimeen vannomista, ja mahdollistaa siten kaikille yhteinen ja arvokas valatilaisuus kirkollisine traditioineen? Näin perinteinen ja arvokkaaksi koettu tilaisuus säilyisi, mutta valateksti ei sisällöltään loukkaisi niitä henkilöitä, jotka eivät Jumalan nimeen halua valaa vanna. Suomessa puhutaan paljon yhteisöllisyydestä, ja kriisitilanteessa niin valan vannota kuin vakuutuksen antajakin kohtaavat samat tilanteet yhdessä toimien uskonnollisuuden merkityksestä huolimatta. Vaikka valinnanvapaus valan ja vakuutuksen välillä tukee yksilönvapautta, voisi yksi yhteinen tilaisuus lisätä yhteenkuuluvuudentunnetta ja ryhmähenkeä kaikkien varusmiesten välillä.

3.3 Vala- ja vakuutusikäytännöt länsimaisissa asevoimissa

Sotilasvala tai juhlallinen vakuutus on edelleen voimissaan lähes kaikissa länsimaisissa armeijoissa. Käytännöt vaihtelevat suuresti, ja niitä on kopioitu jo antiikin Rooman valtakunnan ajoilta. Suurin vaikutus valakäytäntöön juontuu keskiajalta. Tuohon aikaan ihmisten mielestä ratkaisevaa kaikissa tapahtumissa oli Jumalan tahto. Vannominen oli kuitenkin pulmallista kristityille, koska Raamatun mukaan vannominen Jumalan nimeen ei ollut yksiselitteistä. (Anaja 2015, 29.) Vanhassa testamentissa vannotaan runsaasti juutalaisen tradition mukaan jo Mooseksen 1. kirjasta alkaen (1. Moos. 21:23–24). Uudessa testamentissa olevan Matteuksen

evankeliumin vuorisaarnassa on puolestaan vannontakielto (Matt. 5:34). Lopulta kuitenkin vannominen päätettiin hyväksyä, ja myös protestanttiset kirkot sallivat valan Jumalan nimeen. Kirkon kantana oli jo 1500-luvulla se, että aiempiin tapoihin tuli sisällyttää kristillinen sisältö. Esimerkkinä tästä ovat alkujaan pakanalliset päiväntasauksen ja -seisauksen juhlat, jotka muutettiin kristillisiksi pyhiksi. (Seppänen & Auren 2011, 122.)

Valakäytännöissä on jo ammoisista ajoista saakka ollut traditiona koskettaa jotain pyhää esinettä, jonka avulla yliluonnolliset voimat siirtyivät todelliseen maailmaan. Germaaneilla se oli tavallisesti miekka tai kilpi, mutta kristinuskon myötä tavallisesti Raamattu korvasi ne. Aiemmin esimerkiksi todistajanvala vannottiin käsi Raamatun päällä, millä symbolisoitiin ehdotonta totuutta ja Herran rangaistusta mahdollisesta epärehellisyydestä. Tämä käytäntö on kuitenkin jo poistunut. Raamattu toimi siis jo aiemmin vastaavana valan tehokeinona, jolla sitoutettiin valan vannojat myös palvelemaan kirkkoa ja uskontoa hallitsijan tai valtion lisäksi. Sotilaskulttuurin kehittyessä lipun merkitys alkoi kasvaa myös sotilasvaloihin liittyvänä tehostajana. Saksalaisilla lippu korvattiin joissain tapauksissa tykillä, joka edusti teknologian viimeisintä huippua 1000-luvulla. (Anaja 2015, 31.)

Tyypillisiä piirteitä valoissa oli Euroopan itsevaltioiden halu saada sisällytettyä sotilasvalaan uskollisuudentunnustus myös hallitsijalle. Aiemmin vannottiin Jumalan nimeen ja lipulle tai vastaavalle merkitykselliselle artefaktille. Siispä 1600-luvun alussa Ruotsissa vala modernisoitiin Kustaa II Aadolfin käskystä, ja tekstiin sisällytettiin uskollisuudenlupaus hallitsijalle. Jumalanpelkoa ei valasta kuitenkaan haluttu poistaa, ja samoin rangaistuksen uhka säilytettiin valatekstissä. Hallitsija ei kuitenkaan yksilönä ollut Jumalan asemassa, eli hänen henkilökohtaiseen nimeensä ei vannottu, vaan hallitsijaa kutsuttiin valassa vain hallitsijaksi. Henkilövalat alkoivat yleistyä vasta Napoleonin valtakauden myötä. Vuoden 1789 Ranskan vallankumouksen jälkeen valtaan noussut Napoleon ei nähnyt itseään monarkkina, jonka valta periytyy sukupolvelta toiselle. Hän halusi sotilaiden vannovan uskollisuuttaan suoraan hänelle. Sama käytäntö oli olemassa Suomessakin Juhana-herttuan aikana. (Anaja 2015, 34–35.) Venäjä oli aina vuoden 1917 vallankumoukseen asti hallitsijakeskeinen myös valassa. Valtaapitävä tsaari oli valan päähenkilö, jolle valtiokin oli valatekstissä alistettu.

Elekieli on myös merkittävässä roolissa mietittäessä valan uskonnollista merkitystä. Valan tekoa varten on määritelty asevoimista riippuen erilaisia eleitä ja asentoja. Suomessa asento, jossa oikean käden etu- ja keskisormet ovat yhdessä ja peukalo edessä, kuvastaa pyhää kolminaisuutta. Yhdysvalloissa oikea käsi on koukussa kämmen auki. Tälläkin asennolla on juuret

Raamatussa, sillä muun muassa Ilmestyskirjan enkeli vannoo oikealla kädellä. Ele esiintyy useassakin Raamatun vannontatilaisuutta kuvaavassa tekstissä (ks. esim. Ilm. 10:5–6).

Sotilasvala on ollut käytössä eri maiden sotilaiden keskuudessa jo tuhat vuotta. Vala on ollut aina sotilaallinen lupaus jonkin asian puolustamisesta ja velvollisuuden täyttämisestä. Valoja on vannottu Jumalalle, hallitsijoille, lipuille ja aseille. Kaikki edellä mainitut ovat tehostaneet valan vannomisen merkitystä sotilaille. Suomessa kirkon ja valtion välinen suhde on paljolti määrittänyt sotilasvalan uskonnollista merkitystä eri aikakausina. Jumalalla pelottelusta ja valasisällön opettamisesta vastasi papisto, joka teki valasta uskonnollisen rituaalin. Vala myös vannottiin kirkossa papin johdolla, kun se aiemmin oli vannottu omassa komppaniassa aliupseerin toimiessa esilukijana. Diktaattorit, kuten Hitler tai Napoleon, vaativat valan vannomisesta suoraan heille henkilöinä, joten voidaan puhua sotilasvalan olleen myös henkilövala.

Valan ja vakuutuksen tilaa koskevat kysymykset ovat nousseet esiin myös muualla kuin Suomessa, ja asia on ratkaistu eri maissa eri tavoin. Useissa maissa, kuten Ruotsissa, Saksassa ja Itävallassa, varusmiesten valasta on luovuttu kokonaan, ja alokkaat antavat ainoastaan juhla-laisen vakuutuksen (Anaja 2015, 41). Saksassa vala- ja vakuutuksenantotilaisuuden tekee haastavaksi se, että siihen osallistuu sekä varusmiehiä että vakinaisessa palveluksessa olevia ammattisotilaita. Tilaisuus on siis yhteinen eri lähtökohdista tuleville sotilaille. Kaikilla varusmiehillä on lupa kieltäytyä antamasta vakuutusta, mutta se tarkoittaa, että vakuutuksesta kieltäytyneelle henkilölle ei voi varusmiesaikana antaa ylennystä. (Bundeswehr 2017.)

Sotilasvala ja -vakuutustilaisuudet ovat edelleen arvokkaita juhlia, joissa tietty ajanjakso, eli alokasaika, sotilaan uralla päättyy. Tilaisuudet ovat formaaleja, ja ne järjestetään usein ulkoilmassa yleisölle avoimina. Tässä suhteessa oman yksikön kesken kirkossa tai yksikön lipun edessä vääpelin johdolla annettu sotilasvala tai -vakuutus on tilaisuutena muuttunut. Aiemmin lupaus oli henkilökohtaisempi ja yksityisempi kuin nykyään. Usean, jopa tuhannen eri henkilön kanssa vannottu vala tai annettu vakuutus antaa yksilölle mahdollisuuden hukkua massaan ja mennä virran mukana. Omasta ajattelusta ja omista arvoista riippuu hyvin paljon se, miten vala tai vakuutus yksilönä käsitellään. Tilaisuuden arvokkuutta lisäämään kutsutaan vaikutusvaltaisia henkilöitä, joita kestitään tilaisuuden jälkeen, ja eri maiden asevoimat hoitavat näin myös omaa suhdetoimintaansa.

Uskonnollisuus on jäänyt taka-alalle nykyajan sotilasvaloissa, ja syitä tähän ovat uskontojen kirjon kasvaminen sekä halu saada sotilaat vannomaan uskollisuuttaan omalle valtiolle ja ar-

meijalle. Uskonnollisuuden merkitys ei ole enää armeijan asia, vaan jokaisen henkilökohtainen päätös, johon länsimaiset armeijat suhtautuvat yksityisyyttä kunnioittaen ja uskonnonvapautta vaalien. Aiemmin valtauskonnon läsnäolo oli valatilaisuuksissa näkyvämpää, mutta nykyään uskonnon merkityksen esiintuomisen koetaan olevan jokaisen sotilaan yksityisasia, joka ei kuulu armeijalle. (Bundeswehr 2017.)

3.4 Näkemys sotilasvalasta uskonnollisena ja sotilasvakuutuksesta neutraalina vaihtoehtona

Suomessa sotilasvala on nykymuotoisena säilynyt itsenäistymisen ajoilta saakka. Muutama muutos valatekstissä on tullut maailman ja yhteiskunnan muuttuessa. Muutoksilla on pyritty päivittämään valatekstin sisältö vastaamaan sotilaallista lupaus tämän päivän Suomessa. Sotilasvalan kaava on ollut sama jo 1960-luvulta asti, jolloin valoista tuli puolustusvoimien suurimpia yleisötapauksia. Uskonnollisuus on sotilasvalassa edelleen varsin näkyvää Suomessa. Muissa länsimaissa uskonnollisuus sisältyy korkeintaan valatekstiin, jossa voidaan pyytää Jumalalta apua valavelvoitteiden täyttämiseksi. Muutoin uskonnollisuus on karsittu länsimaisista sotilasvalatilaisuuksista: syitä ovat uskontojen monimuotoisuus sekä tarve saada sotilasorganisaation kautta yksilön lupaus sotakoneistolle.

Uskonnon läsnäolo sotilasvalassa on Suomessakin tarkastelun alla³. Muutoksia pohdittaessa herää kysymys, mikä on liiallista uskonnollisuuden näkymistä ja mikä taas osa säilytettävää traditiota. Juhani U. E. Lehtonen toteaa artikkelissaan ”Valan vaihteita” (Anaja 2015, 42), että esimerkiksi vannonta-asento käsi kohotettuna voisi muutospaineista huolimatta hyvin jäädä käytäntöön, jos sitä ei mielletä kristillisenä eleenä, vaan se nähdään osana vanhaa ja säilyttämisen arvoista sotilasperinnettä.

Sotilasvalaa tutkimalla voidaan tarkastella valtion ja kirkon suhdetta eri aikakausina. Autonomian aikana hallitsijakeskeisyys korostui myös sotilasvalassa, mutta itsenäistymisen jälkeen kirkon ja uskonnon merkitys korostui ja tuli näkyvämmiin esiin. Valtasuhteet Euroopassa ja Suomen maantieteellinen sijainti ovat vaikuttaneet valan sisältöön. Kirkon arvostus yhteiskunnassa on osaltaan muokannut sotilasvalojen luonnetta ihmisläheisemmäksi ja sotilasvalaa tapahtumana kansanjuhlaaksi, jossa uskonnon näkyminen on varsin maltillista.

³ PLM:n mietintö Puolustusministeriön työryhmäraportti FI.PLM.2015-481 453/00.99.00/2014/29.1.2015

Nyky-yhteiskunnassa yksilöllisyyden ja omakohtaisten arvojen merkityksen korostaminen asettaa myös sotilasvalan uskonnollisuuden kyseenalaiseksi. Jokaisen arvot ja käsitykset uskonnosta ovat erilaisia. Myös globalisoituvassa yhteiskunnassa eri uskontojen näkyminen asettaa sotilasvalan uskonnollisuuden kyseenalaiseksi. Sotilasvalan saa vannoa mihin tahansa uskontoon kuuluva henkilö, joten yksinomaan kristinuskon sanoma valatekstissä on mielestäni ristiriitainen. Papin läsnäolo sotilasvalassa saattaa lisätä tapahtuman arvokkuutta, mutta voidaan kysyä, onko uskonnon oltava määräävä elementti valatilaisuudessa.

Haastatteluissa vastaajat arvostivat nimenomaan valaa sekä uskonnollisena että isänmaallisena rituaalina, jossa kirkon läsnäoloa ei koettu negatiiviseksi, vaan yhdistäväksi tekijäksi. Yhteiskunnan muuttuessa vapaamielisemmäksi ja yksilökeskeisemmäksi arvokkaat ja perinteikkäät tilaisuudet nuorten elämässä jäävät vähiin. Kuitenkin haastatellut henkilöt pitivät valatilaisuutta senhetkisen sotilasuransa hienoimpana yksittäisenä tilaisuutena – suurilta osin juuri sen arvokkuuden vuoksi. Toisaalta myös ulkopuolisen näkökulmasta suuren sotajoukon yhteinen valan vannominen ääneen on voimannäyttö, joka kertoo omalla tavallaan yhteiskunnan arvoista. Vala on lupaus isänmaan puolesta, ja se tuo esiin pienen maan totalitäärisen luonteen. Jos eteen tulee joskus tilanne, jossa maan itsenäisyys on uhattuna, tämä lupaus tullaan lunastamaan.

4 USKONNOLLISUUS

Sotilasvalan ja -vakuutuksen uskonnollisuuden kokemiseen vaikuttaa paljon se, miten tutkimukseen osallistuvat henkilöt kokevat uskonnollisuuden ylipäättään. Uskonnollinen kokemus on ihmisen kokonaisvaltainen tapa asennoitua yliluonnolliseen ja yhteisöllisen elämän perusarvoihin. Uskonnolliseen käsitykseen liittyvät vahvasti tunteet, mutta se on muutakin kuin tunnereaktio. (Holm, 2004, 43.) Uskonnollinen kokemus ilmenee monin tavoin, mutta kolmeksi tärkeimmäksi ilmenemismuodoksi voidaan nimetä käsitykset, käyttäytyminen ja elämykset. Uskontoon ja uskonnollisuuteen liittyy aina myös jokin sosiaalinen konteksti. (Holm, 2004, 43–44.)

Tässä tutkimuksessa oleellisimmaksi nousevat elämykset. Ne ovat ihmisen sisäisiä, yksilöllisiä kokemuksia. Nämä kokemukset ovat aina hyvin omakohtaisia, vaikka ne voivatkin muistuttaa muiden kokemuksia. (Holm, 2004, 43.) Nils Holm muistuttaa tekstissään, että uskontoa voidaan pitää yhtenä kaikkein henkilökohtaisimmista ja intiimeimmistä alueista, eikä henkilökohtaisia kokemuksia välttämättä kerrota helposti muille (Holm, 2004, 43). Tämä asettaa omat haasteensa tutkimukselle, jonka tarkoituksena on selvittää sotilasvalan uskonnollista merkitystä varusmiehille.

Uskonnollisuus näkyy ihmisen elämässä monella tasolla. Näkyvintä on tietysti uskontoon liittyvä toiminta, kuten yliluonnollisen rukoileminen, uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistuminen ja eläminen oman uskonnon mukaisesti. Monissa tutkimuksissa säännöllistä rukoilua on pidetty uskonnollisuuden mittarina, mutta uskonnollisuus ei välttämättä ole näin yksinkertaista. Usko voi ilmetä myös täysin henkilökohtaisena kokemuksena, josta ei välttämättä mielellään kerrota ulkopuolisille edes tutkimustilanteessa. (Helve, 2004, 284–285.)

Uskonnollinen maailmankuva ja käsitys uskonnollisuudesta muodostuvat ja jäsentyvät pääasiassa nuoruusvuosina. Lapsuuden kotikasvatuksella ja omien vanhempien uskonnollisuudella on suuri merkitys uskonnollisuuden kehittymiselle, mutta se ei kuitenkaan tarkoita, että uskonnollisen perheen lapsista tulisi välttämättä aina uskonnollisia. Nykypäivänä nuorilla ei ole paineita omaksua vanhempiensa uskonnollista ideologiaa, vaan he kokevat itsensä vapaiksi valitsemaan omat mielipiteensä. Perheen lisäksi uskonnollisuuden kehittymiseen vaikuttavat muun muassa ystävät, koulun uskontokasvatus, kanssakäyminen seurakunnan työntekijöiden kanssa sekä tiedotusvälineet. (Helve, 2004, 285–287.)

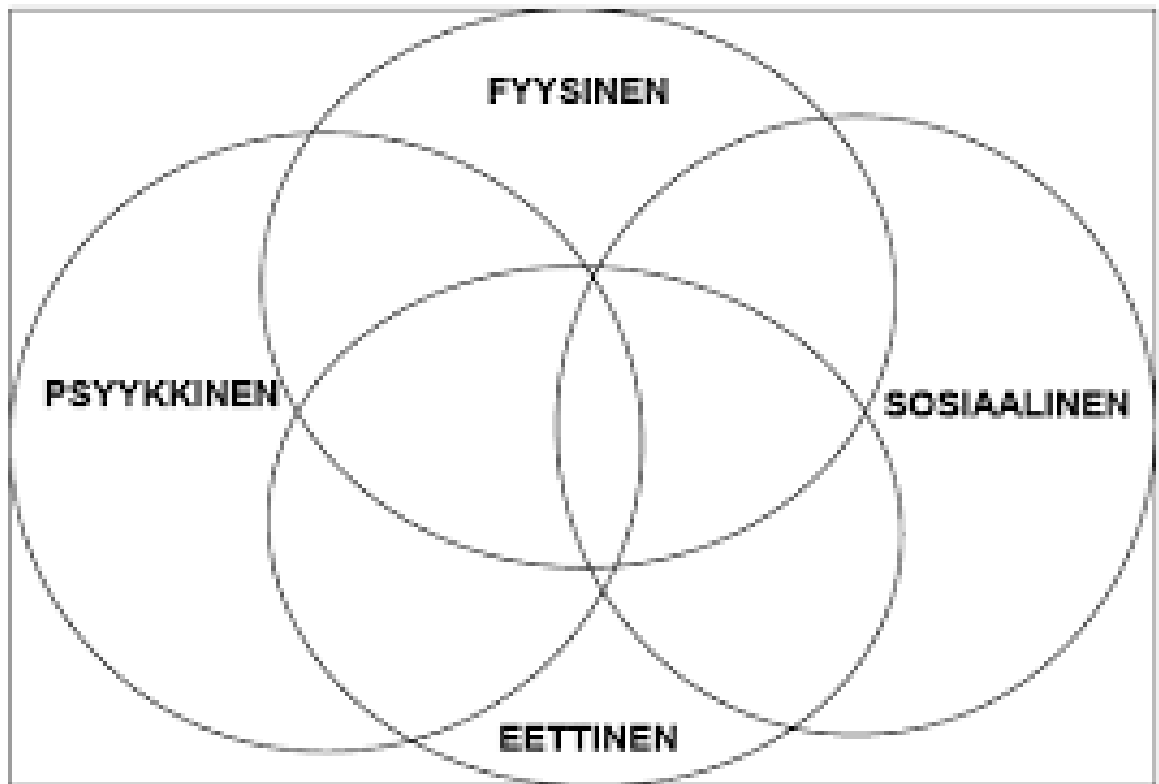
5 TOIMINTAKYKYTEORIA SOTILASPEDAGOGIIKASSA

Tutkimus perustuu osiltaan sotilaspedagogiikan toimintakykyteorian eettiseen toimintakyvyn osa-alueeseen toimintakyvyn sotilaspedagogisessa nelikentässä. Tutkimuksessa on tarkoituksena selvittää, miten varusmiehet kokevat sotilasvalan uskonnollisen merkityksen toimintakykyteorian eettisessä kontekstissa. Tässä luvussa esittelen toimintakykyteoriaa sotilaspedagogiikassa ja tarkennan erityisesti eettisen toimintakyvyn käsitettä.

Sotilaspedagogiikan yksi keskeisimmistä käsitteistä on toimintakyky, joka kytkee ihmisyyden eri puolet kokonaisuudeksi säilyttäen ihmisenä olemisen moninaisuuden. Toimintakyvyn käsite tekee tämän asettamalla ihmisen toiminnalliseen kontekstiin mahdollistaen niin dynaamisen kuin ihmisenä olemisen perusteisiin luotaavan näkökulman. (Mutanen & Pekkarinen toim. 2014, 222.) Se on tärkeä käsite myös määriteltäessä yleisesti puolustusvoimien toimintaa organisaationa, sillä vain toimintakykyisten yksilöiden kautta voidaan tuottaa suorituskypyyksiä joukkoja (Toiskallio 2009). Toimintakyky jaetaan neljään osa-alueeseen: fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen ja eettinen. Osa-alueet muodostavat holistisen kokonaisuuden, jonka osaset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa (Toiskallio 1998). Holistisuus merkitsee sitä, että toimintakyvyn osa-alueet tulisi ymmärtää osana jakamatonta, moniulotteista kokonaisuutta, jonka osia ei voida täysin erottaa toisistaan. (Toiskallio 2009, 48.)

Toimintakyky tarkoittaa sananmukaisesti kykyä toimia. Tämän voi ymmärtää joko siten, että toimintakyky edeltää toimintaa tietynlaisena valmiutena tai että toimintakyky on mukana toiminnassa sen alituisena käyttövoimana (Toiskallio 2009, 48). Toiskallion (1998b, 27) mukaan sotilaan toimintakykyyn sisältyy useita tekijöitä, joista tärkeimpiä ovat keskeisten tietojen ja taitojen hallinta, fyysinen kunto, motivaatio, tahto ja rohkeus tehtävien suorittamiseen, henkisen paineen sietokyky, vastuuntunto, asia- ja tilannekokonaisuuksien tajuaminen, tavoitteiden ja eri toimintamahdollisuuksien harkittu yhteensovittaminen, kyky tehdä eettisiä päätöksiä sekä luottamus itseensä, taistelijapariin, esimiehiin ja taisteluvälineisiin.

Toiskallion mukaan (1998b, 27–28) toimintakyky koostuu neljästä yhdessä toimivasta osatekijästä, jotka ovat fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen ja eettinen toimintakyky. Toiskallio kuvaa toisiinsa vahvasti liittyviä osa-alueita ympyröillä, joilla on runsaasti yhteistä pinta-alaa. Sotilaan toimintakyky on joukon suorituskypyyden edellyttämää yksilön henkilökohtaista valmiutta yksilölliseen ja yhteiseen toimintaan (Toiskallio 1998b, 27–28).

Kuvio 1. Sotilaan toimintakyvyn nelikenttä. (Toiskallio 1998b, 27.)

Toimintakyky on yksilön kykyä toimia yksin tai yhdessä toisten kanssa määrätietoisesti ja tilanteen mukaisesti taistelussa tai sitä alempiasteisissa toiminnoissa erilaisissa ympäristöissä (Toiskallio 1998b, 28). Toimintakykyisen sotilaan pitää pystyä suorittamaan hänelle annettu tehtävä, vaikka vallitseva tilanne olisi epäselvä ja sekava. Epäselvyyttä ja sekavuutta aiheuttavat esimerkiksi taistelukentän kovat äänet, valot, savut, kylmyys, kipu, nälkä, väsymys ja omien joukkojen haavoittuneiden tai kuolleiden näkeminen. (Toiskallio 1998b, 26.) Toimintakykyinen sotilas pystyy nopeasti arvioimaan tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä, kuten maaston ja erilaisten rakenteiden antaman suojan, oman reagointinopeuden, reittien ja tuliasemien valinnan sekä itsensä havaittavuuden eri valaistusolosuhteissa, ja tekemään niiden perusteella päätöksiä (Toiskallio 1998b, 28).

Toimintakyky riippuu osittain yksilön ominaisuuksista, mutta lisäksi siihen vaikuttavat monet muut tekijät, kuten kokemukset, ympäröivä kulttuuri ja kasvatusta. Toimintakyky liittyy käsitteenä yhteen yksilön sisäisen kokemusmaailman ja vuorovaikutuksen ympäröivän todellisuuden, ihmisten ja kulttuurien kanssa. Toimintakyvyn keskiöön, jossa eri osa-alueet kohtaavat, muodostuu sotilaan identiteetti eli ns. sotiluus. Toimintakykyisyyden voidaan katsoa olevan identiteetin ja minuuden jatkuvaa rakentamista. (Toiskallio 2009, 48–50, 61–62.)

Toimintakyky on yksilön kokonaisvaltaista fyysistä, sosiaalista, psyykkistä ja eettistä toimintaa tilanteen mukaisesti ja vastuullisesti erilaisissa ympäristöissä. Kokonaisvaltainen toimintakyky on fyysisten, psyykkisten, sosiaalisten ja eettisten tekijöiden järjestelmä, jossa toimintakyvyn osa-alueet ovat jatkuvassa yhteistoiminnassa. Toimintakyvyn osa-alueita ei pidä erottaa toisistaan, vaan ne tulee käsitellä yhdessä, sillä toimintakyky on aina kokonaisuus. (Mikkonen 2008, 22.) Toimintakyvyn kokonaisuus ei ole muuttumaton, vaan se rakentuu ja kehittyy koko ihmisen elämän ajan jatkuvassa vuorovaikutuksessa hänen ympäristönsä kanssa.

5.1 Sotilaan toimintakyvyn vaatimukset

Sotilaalta edellytetään hyvää fyysistä, henkistä, eettistä ja sosiaalista toimintakykyä. Varusmiesten fyysistä kuntoa on mitattu säännöllisesti jo vuosikymmenten ajan. (Mäkinen & Tuominen toim. 2010, 140.) Muita toimintakyvyn osa-alueita ei sinällään mitata yksinkertaisesti niiden mittaamisen vaikeuden takia. Sekä varusmiesten, reserviläisten että puolustusvoimien henkilöstön suorituskyyllä on yleiseen asevelvollisuuteen perustuvassa maanpuolustusjärjestelmässä erityisen suuri merkitys. (Mäkinen & Tuominen toim. 2010, 140.)

Sotilaan toimintakyky edellyttää yksittäiseltä taistelijalta keskimääräistä korkeampaa fyysistä kuntoa, aktiivisuutta ja säännöllistä liikuntaharrastusta, jotta edellytykset määriteltyihin suoritusvaatimuksiin olisivat olemassa jo palveluksen alkaessa. Operaatioiden sekä vaativien sota-harjoitusten aikana joukon toimintakyky ja yksittäisten taistelijoiden suorituskyyky – etenkin suorituskyyvyn fyysinen osa-alue – heikkenee nopeasti. Fyysisen suorituskyyvyn palauttamiseen tai kunnon harjoittamiseen ei operaatioiden aikana ole riittävästi aikaa. Siksi joukkojen fyysisen suorituskyyvyn on oltava korkealla tasolla jo ennen toiminnan alkua. (Mäkinen & Tuominen toim. 2010, 140.)

Kuten sanottu, pelkästään hyvä fyysinen kunto ei tee sotilaasta toimintakykyistä. Kaikkien osa-alueiden tulee olla tasapainossa, mikä korostuu erityisesti silloin, jos henkilö toimii esimiesasemassa. Kaikkia toimintakyvyn osa-alueita voidaan jossain määrin harjoittaa tai kehittää, mutta varusmies aika on melko lyhyt esimerkiksi muuttamaan yksilön arvoja ja sitä kautta vaikuttamaan eettiseen ajatteluun. Myöskään sosiaalisesti rajoittunut henkilö ei luultavasti varusmies aikana kohtaa riittävästi uusia ja erilaisia sosiaalisia taitoja sekä rohkeutta lisääviä tilanteita. Tilanne on täysin toinen, kun puhutaan ammattiupseereista, joilla on vuosien kokemus ja korkeakouluopinnot taustalla. Tällöin toimintakyvyn osa-alueet kehittyvät paitsi tar-

koituksenmukaisesti niitä harjoittamalla, niin myös tiedostamatta erilaisissa vaativissa tilanteissa, joissa koulu- ja työympäristöissä päivittäin toimitaan.

5.2 Fyysinen toimintakyky

Fyysinen toimintakyky on yksilön kykyä suoriutua fyysistä kuntoa ja taitoa vaativista tehtävistä (Toiskallio 1998a, 9). Fyysisyys liittyy ruumiillisuuteen, ja se vaikuttaa konkreettisesti inhimilliseen toimimiseen ja olemiseen. Fyysinen toimintakyky luo perustan sotilaan kokonaistoimintakyvylle (Paananen 2015, 10). Sitä voidaan pitää osa-alueista selkeimpänä ja helpoiten ymmärrettävänä. Ymmärrettävyyttä helpottaa se, että fyysistä toimintakykyä on hyvin helppo kehittää monipuolisesti harjoittelemalla. (Paananen 2015, 10.)

Fyysinen toimintakyky on toimintakyvyn osa-alueista siinä mielessä poikkeuksellinen, että sen kehittymistä on mahdollista konkreettisesti mitata erilaisilla testeillä läpi yksilön sotilasuran tai koko elämän. Kyröläisen (1998, 27–28) mukaan fyysisen toimintakyvyn kehittämisen lähtökohtana tulee olla tehtävän asettamien vaatimusten ja yksilön tunteminen. Tehtävän tai suoritusten kesto, intensiteetti, fyysinen ja psyykkinen kuormittuminen sekä ulkoiset olosuhteet määrittelevät tehtävälle asetettavia vaatimuksia. Yksilön kohdalla on otettava huomioon fyysisen kunnan taso, aiemmat liikuntaharrastukset ja mahdolliset liikuntarajoitukset, kuten vammat ja sairaudet. (Kyröläinen 1998, 27–28.)

Sotilaan on oltava hyvässä fyysisessä kunnossa, jotta toimintakyky säilyy vaikeissakin olosuhteissa ilman optimaalista ravintoa ja lepoa. Hyvään fyysiseen toimintakykyyn vaikuttaa se, ettei yksi ominaisuus korostu ylitse muiden, vaan sotilaalla on tasaisesti hyvät ominaisuudet niin voiman, nopeuden, taidon kuin kestävyyydenkin osa-alueilta. Sotilaan on pidettävä fyysisestä toimintakyvystä huolta koko sotilasuransa ajan. Sotilas ei harjoittele yhtä yksittäistä tapahtumaa tai kilpailua varten, vaan fyysinen harjoittelu on erottamaton osa hänen ammatietiikkaansa ja identiteettiänsä. (Pollock 2015, 40–41.)

Fyysinen toimintakyky voidaan jakaa edelleen eri osa-alueisiin, kuten nopeuteen, voimaan, kestävyYTEEN, liikkuvuuteen ja lihashallintaan. KestävyYTEellä tarkoitetaan kykyä vastustaa lihasväsymystä (Kyröläinen 1998, 26). Voima merkitsee ihmisen kykyä nostaa ja kantaa taakkoja. Koska taistelijan taistelu- ja suojavarustuksen paino on kasvanut suuresti esimerkiksi toiseen maailmansodan aikaan verrattuna, on voimaominaisuuksista tullut aikaisempaa tärkeämpi osa sotilaan fyysistä toimintakykyä (Pollock 2015, 41). Nopeutta tarvitaan esimerkiksi

suojusta suojaan etenemiseen taistelukentällä tai yllättäviin tilanteisiin reagoimiseen, ja se on siksi sotilaille merkittävä fyysisen toimintakyvyn osa-alue. Nopeus koostuu reaktionopeudesta, räjähtävästä nopeudesta, liike- eli etenevästä nopeudesta ja nopeustaitavuudesta. (Kyröläinen 1998, 29.) Taitavuudella tarkoitetaan lihasten ja hermoston yhteistoimintaa. Esimerkiksi koordinaatiokyky ja erilaiset motoriset taidot ovat taitavuuteen liitettäviä käsitteitä. Reaktionopeus, ketterä liikkuminen vaikeassa maastossa ja erilaisten välineiden käyttö vaativat sotilailta näitä ominaisuuksia. (Kalaja & Kalaja 2007, 233.)

Puolustusvoimien fyysisen koulutuksen tavoitteena on tuottaa suorituskyvyltään sijoituskelpoisia ja toimintakykyisiä sotilaita sodan ajan joukkoihin. Koulutus koostuu taistelu-, marssi- ja liikuntakoulutuksesta sekä muusta fyysisesti kuormittavasta koulutuksesta, jonka avulla pyritään kehittämään sotilaiden tarvitsemaa fyysistä suorituskkyä. Lisäksi fyysisen koulutuksen tavoitteena on, että koulutettavat omaksuisivat pysyvän liikuntaharrastuksen ja posititiivisen asenteen liikuntaa kohtaan, mikä on perusta monipuoliselle ja laadukkaalle fyysisen kunnon ja toimintakyvyn kehittämiseksi. Tavoitteena on, että nuoret ovat reserviin siirtyessään motivoituneita jatkamaan liikuntaharrastustaan hyvässä peruskunnossa. (Mäkinen & Tuominen toim. 2010, 145.)

5.3 Psykkinen toimintakyky

Psyykkisyys viittaa siihen kokemusmaailmaan, joka syntyy mielessä ruumiillisuuden ja sosiaalisuuden kautta. Se ei ole erillään ruumiillistuneesta toimijuudesta, vaan osa sitä. Psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavia alueita ovat ajattelu ja kestäminen. Niillä tarkoitetaan minäkuva, muistia ja tunteita sekä havaintojen tekoa ja informaation käsittelyä. (Toiskallio 2009, 49.) Psyykkisen toimintakyvyn käsite on laaja, eikä sille ole olemassa yleistä yhtenäistä määritelmää, mutta sillä voidaan tarkoittaa muun muassa kykyä tuntea, kokea, muodostaa käsityksiä omasta itsestä ja ympäröivästä maailmasta, suunnitella omaa elämää ja tehdä sitä koskevia ratkaisuja ja valintoja. (Toiskallio 1998; Toiskallio & Mäkinen 2009.)

Psykkinen toimintakyky on sotilastoimintaympäristössä usein tulkittu kykynä hallita taistelustressiä. Tämä on perusteltua, sillä sotilaan ammatti pitää sisällään uhka- ja vaaratilanteiden kohtaamista, niihin valmistautumista ja niistä mahdollisesti aiheutuvan stressin käsittelyä (Paananen 2015, 11). Tähän toimintakyvyn osa-alueeseen kuuluu paineen- ja stressinsietokyvyn lisäksi myös päätöksenteko ja tahto. (Toiskallio 2009.) Psyykkistä toimintakykyä on hankalaa kehittää ilman todellisia tai todentuntuksia tilanteita. Toimintakyvyn psykkinen osa-alue on

kuitenkin konkreettisesti melko helposti mitattavissa ja ymmärrettävissä, ja sitä voidaan myös kehittää harjoittelemalla. (Toiskallio 1998a.)

Toimintakyvyn psyykkinen osa-alue voidaan jakaa edelleen ominaisuuksiin, joita ovat muun muassa älykkyys, luovuus, asenne, itsetunto, paineensietokyky, vastuuntunto, keskittymiskyky ja uusien asioiden omaksumiskyky. Ympäristön havainnointi, uuden tiedon ymmärtäminen sekä henkilön muisti, tunteet ja itseluottamus ovat psyykkisen toimintakyvyn peruspilareita. (Toiskallio 1998a.) Psyykkinen toimintakyky auttaa ihmistä suoriutumaan erilaisista älyllistä ja henkistä työskentelyä vaativista tehtävistä. Sillä tarkoitetaan kykyä vastaanottaa ja käsitellä tietoa, tuntea ja kokea sekä muodostaa käsityksiä ympäröivästä maailmasta. (Toiskallio 1998b, 28.)

5.4 Sosiaalinen toimintakyky

Sosiaalisuus on vahvasti sidoksissa ympäristöön. Sosiaaliseen kehitykseen vaikuttavat kulttuuri ja erilaiset ympäristöt, joissa ihminen elämänsä aikana toimii. Kuitenkin myös yksilölliset ominaisuudet ja luonteenpiirteet vaikuttavat sosiaaliseen toimintaan. (Toiskallio 2009.) Sosiaalinen toimintakyky voidaan määritellä muun muassa kykynä hoitaa ihmissuhteita ja olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Ihmiselle syntyy eri tilanteissa ja ryhmissä erilaisia sosiaalisia rooleja, joista suoriutuminen vaatii sosiaalista toimintakykyä. Sosiaalinen toimintakyky edellyttää toteutuakseen myös fyysistä ja psyykkistä toimintakykyä (Toiskallio 1998).

Sotilasympäristössä yhteenkuuluvuuden tunne on yksi tärkeä tekijä. Sosiaalinen toimintakyky on ryhmäkiinteyden ja sosiaalisten suhteiden toimintakyvyn mittari, ja siihen kuuluu keskeisenä osana vuorovaikutustaidot. Sosiaalisen toimintakyvyn kannalta yhdessä eläminen, muiden huomioiminen, yhteistyö sekä yhteishenki ovat tämän osa-alueen ilmenemismuotoja. (Toiskallio 2009; Nybo 2016, 9.) Sotilaille sosiaalinen toimintakyky ilmenee erityisesti kykenä toimia joukon jäsenenä siten, että yksilön toiminta edesauttaa koko joukon saaman tehtävän suorittamista (Pollock 2015, 43).

Puhuttaessa sosiaalisesta toimintakyvystä sotilasorganisaatiossa nousee esiin myös johtajan ja alaisen suhde. Tässä kontekstissa tärkeitä seikkoja ovat erityisesti johtajan vuorovaikutus-, suostuttelu-, neuvottelu- ja yhteistyötaidot sekä ongelmanratkaisukyky. Sosiaalisen toiminta-

kyvyn näkökulmasta tärkeitä tekijöitä ovat joukon hyvän ilmapiirin ja yhteishengen rakentaminen sekä vahvistaminen, mistä johtaja on päävastuussa. (Paananen 2015, 13.)

Kriisitilanteessa ja poikkeusolosuhteissa toimiminen kuormittaa myös sosiaalisen toimintakyvyn osa-aluetta. Sotilaiden sosiaalista toimintakykyä kuormittavat esimerkiksi erossa oleminen perheestä ja lähimmäisistä sekä yksityisyyden ja vapaa-ajan puute. Sosiaalisen toimintakyvyn kuormittuminen on vähäisempää, jos sotilasjoukon jäsenet tuntevat toisensa hyvin ja ovat tottuneet työskentelemään toistensa kanssa. Yhdessä harjoittelu sekä kasvattaa osaamista että lisää sotilasjoukon ryhmäkiinteyttä. (Pollock 2015, 44.)

5.5 Resilienssi

Resilienssi on uusi käsite sotilaspedagogisissa julkaisuissa sotilaan toimintakyvystä. Esimerkiksi Yhdysvaltain armeijan Maneuver Center of Excellencen (MCOE) käyttämässä toimintakyvyn kehittämisen mallissa resilienssi nähdään olennaisena osana toimintakyvyn kokonaisuutta (MCOE 2012, 13). Huhtinen ja Paananen (2013, 118) mainitsevat resilienssin käsitteen olevan osa toimintakyvyn kokonaisuutta, mutta muuten käsite on suomalaisissa julkaisuissa vielä melko tuntematon. Resilienssin voidaan katsoa olevan osa psyykkisen toimintakyvyn osa-aluetta, mutta se voidaan myös uuden käsityksen mukaan erottaa omaksi käsitteekseen.

Resilienssin käsite on peräisin metalliteollisuuden sanastosta, jossa se tarkoittaa metallin kykyä muovautua. Taivuttaessa metalli muovautuu mihin tahansa muotoon, mutta väännön loputtua se palautuu alkuperäiseen muotoonsa. Samanlaista muovautumiskykyä resilienssin käsite ilmentää psykologiassa, jossa sen tehtävänä on kuvata yksilön kykyä sietää vastoinikäymisiä ja taitoa palata vastoinikäymisten jälkeen entistä toimintakykyisempään olotilaan. (Waugh 2014, 73.)

Resilienssi viittaa dynaamiseen prosessiin, joka käsittää myönteisen sopeutumisen merkittävien vastoinikäymisten yhteydessä. Sotatieteissä henkiseen toimintakykyyn on usein liitetty psykologisen resilienssin käsite. Käsitteellä on yleisesti viitattu yksilön kykyyn palautua toimintakykyiseksi haasteellisista tilanteista, haitallisista olosuhteista tai traumaperäisestä stressistä. Resilienssi on myös ymmärretty kykyä sopeutua riskeihin ja vastoinikäymisiin. Termille on vaikea löytää sopivaa suomenkielistä termiä, mutta sana joustokestävyys sisällyttää itseensä oleellisen eli joustavuuden ja henkisen kestävyuden.

Resilienssi on kykyä toimia vastoinkäymisistä huolimatta. Toisaalta se on myös toimintakyvyn joustavuutta. Tämä tarkoittaa kykyä palautua tilapäisestä toimintakyvyn alenemasta. Tämän lisäksi resilienssi on tapa tarkastella ympäristöään ja nähdä sen muutokset sekä mahdollisuuksina että motiiveina oman toimintakyvyn kehittämiseksi. Resilienssi siis liittyy kykyyn sopeutua ja toimia ennakoivasti ja joustavasti haasteellisissa olosuhteissa. Se auttaa myös sopeutumaan stressiin sekä sotilaselämän ja operaatioiden vaatimuksiin. Huhtisen ja Paananen (2013, 119) mukaan resilienssi on osa taistelijan ja joukon toimintakykyä. Resilienssi edistää kriisi- ja sodanajan tervettä toimintakykyä. (Paananen 2015, 11.)

5.6 Eettinen toimintakyky

Tutkimuksessani sotilaan eettinen toimintakyky on keskiössä. Sotilaan eettinen toimintakyky on käsitteenä vaikea määritellä yksiselitteisesti. Eettinen toimintakyky sisältää yksilön arvoja, oikean ja väärän hahmottamista sekä käsityksen omasta moraalisesta. Pelkistettynä eettistä toimintakykyä voidaan pitää välillisenä taustavaikuttajana toisin kuin vaikkapa fyysistä toimintakykyä, joka on helpompi todentaa. (Mikkonen 2007.) Eettinen toimintakyky on ehkä vaativin toimintakyvyn kokonaisuuden osa käsitteellistettäväksi ja tutkittavaksi.

Sotilaan toimintakyky on sitä, että yksilö pystyy – yksin ja yhdessä toisten kanssa – toimimaan määrätietoisesti ja tilanteen mukaisesti sodan tai sitä alempiasteisten kriisien monimuotoisissa ympäristöissä. Joukon kohdalla puhutaan suorituskyvystä. (Toiskallio 1998, 25.) Toimintakyvyn eettistä osa-aluetta voi kuvailla Toiskallion mukaan niin, että se on toimintakykyä koossa pitävä ja sitä käytännössä ilmentävä tekijä. Se on valintojen ja päätösten tekoa siitä, kuinka sotilaan tulee toimia, jotta toimisi oikein ja hyvin, ja jotta sotilas voi myöhemmin vastata toiminnastaan. (Toiskallio & Mäkinen 2009, 49–50.)

Sotilaan eettinen toimintakyky jalostuu kaikista toimintakyvyn neljästä eri alueesta. Eettinen toimintakyky muodostuu henkilön arvojen ja kokemusten pohjalta, ja se muovautuu henkilön vanhetessa ja kokemusten karttuessa. Lisäksi sotilaiden eettisessä toimintakyvyssä korostuu usein johtajan etiikka, joka vaikuttaa päätöksentekoprosessiin, eikä sen lopputulosta voida tietää ennalta käsin. Myös vastoinkäymiset ja ympäristön muutokset muokkaavat eettistä toimintakykyä. (Mikkonen 2007.)

Tutkimuksen avulla pyrin selvittämään, onko sotilasvalalla ja vakuutuksella yhteyttä varusmiesten eettiseen toimintakykyyn. Puolustusvoimat ja varusmiespalvelus ovat tässä suhteessa

mielenkiintoisia tutkimuskohteita, sillä niiden yhteydessä eettisen toiminnan koostuminen monesta eri tasosta korostuu. Eettinen toiminta ei ole pelkästään yksilön omia valintoja, vaan siihen vaikuttavat ympäristön eli tässä tapauksessa puolustusvoimien asettamat yhteiset arvot ja normit sekä ryhmän eettinen toiminta.

Janne Aalto viittaa väitöskirjassaan (2016) puolustusvoimien henkilöstötilinpäätökseen (2015), jonka mukaan puolustusvoimat on arvoyhteisö, jossa etiikan ja yhteisten arvojen tulee ohjata koko henkilöstön toimintaa. Aalto kuvailee eettisen toimintakyvyn merkitsevän ennen kaikkea sitä, että varusmies osaa erottaa toisistaan oikean ja väärän ja kykenee erilaisissa tilanteissa eettisesti kestävään päätöksentekoon.

Eettisesti toimintakykyinen varusmies hyväksyy yleisen asevelvollisuuden järjestelmänä ja sitoutuu siihen, on maanpuolustustahtoinen, hyväksyy toiset uskonnot ja kulttuurit ja pystyy toimimaan eri taustoista tulevien ihmisten kanssa kunnioittavasti näkemyseroista huolimatta sekä ymmärtää sodan oikeussääntöjen perusteet. (Aalto 2016, 97.)

Usein puhutaan upseerien ja koulutettujen ammattisotilaiden eettisyydestä ja moraalista, mutta se, mitä tämä tarkoittaa juuri varusmiehellä, on vielä tutkimatta. Yleisesti eettisyys ajatellaan hyveenä, koska eettisesti toimiva henkilö pyrkii toimimaan kaikissa tilanteissa mahdollisimman oikein ja omien arvojensa mukaisesti. Siksi myös sotilaan eettinen toimintakyky korostuu kriisitilanteessa. Mielenkiintoisen asiasta tekee se, että muuttuvassa maailmassa, jossa yksilöllisyyttä korostetaan, arvot eivät ole enää samat kaikille. Jokainen varusmies muodostaa oman eettisen toimintakykynsä omien arvojensa ja kokemustensa perusteella. Upseerien eettinen toimintakyky on helpommin määriteltävissä, koska koulutustausta ja sodan oikeussäädösten tunteminen ohjaavat eettistä toimintaa upseerien osalta. Varusmiehellä ei kuitenkaan ole vuosien sotilaskoulutusta, eikä hän ole välttämättä joutunut edes miettimään omaa eettisyyttään ennen asepalvelusta. Tästä syystä sotilasvalan vaikutus sotilaan eettiseen toimintakykyyn on kiinnostava.

Mikkonen toteaa diplomityössään (2007), että sotilaan eettistä toimintakykyä ei voida tiivistää pelkkään lyhyeen päätöksentekohetkeen, jossa ratkaistaan seuraava tapahtuma, vaan se tulee nähdä laajempina prosessina. Päätöksenteko vaatii teoreettisen tiedon omaksumista ja käytännön osaamista sekä niiden yhdistämistä yllättävissäkin tilanteissa (Mikkonen 2007, 92). Toimintaa ohjaavat ja sen mahdollistavat erilaiset yksilökohtaiset ja ympäristöä koskevat teki-

jät, joita toimintakykyteoria käsittelee. Päätöksentekoa voidaan pitää tapahtumaketjussa vaiheena, jossa ajattelun ja käytännön toteuttamisen osa-alueet yhdistyvät (Mikkonen 2007, 92).

Eettisen toimintakyvyn muodostumisen lähtökohtana on sotilaallisen toiminnan mieltäminen eettiseksi toiminnaksi. Tämä tapa tai ajattelumalli on ristiriidassa kaikkien hyveiden ja eettisten toimien kanssa, koska sotilas voi joutua toimimaan sodassa tai kriisialueilla vastoin yleisiä eettisiä periaatteita toimiakseen sotilaana oikein. (Aalto 2016, 119.) Eettiseen toimintaan vaikuttaa yksilön oma arvomaailma sekä käsitys oikeasta ja väärästä. Janne Aalto puhuu väitöskirjassaan (2016) hyvästä sotilaasta, jollaiseksi eri asevoimien koulutukset pyrkivät yksilöä ohjaamaan. Sotilaan eettisyyteen ei silti ole olemassa kaavaa, jota noudattamalla toimii aina oikein ja eettisesti hyvän sotilaan tavoin.

Yksilön toiminta eri tilanteissa on sidoksissa hetkeen ja ympäristöön (Aalto 2016, 119). Yksilönä sotilas joutuu elämään tekemiensä valintojen kanssa, ja tehdyt ratkaisut voivat palata mieleen aina uudelleen. Voidaankin sanoa, että kriisitilanteissa oleva sotilas käy eettisen taistelun toimintansa oikeuttamiseksi lopulta itsensä kanssa. Yksilön on ymmärrettävä oman toimintansa merkitys joukoilleen ja se, miksi kriisitilanteissa toimitaan vastoin rauhanajan eettisiä käsityksiä ja toimintatapoja. (Aalto 2016, 119.)

Sotilaiden on ymmärrettävä oman toimintansa tarkoitus ja tiedostettava sen oikeutus. Mikäli sotilas ei koe käymäänsä sotaa oikeutetuksi tai ymmärrä sodan päämääriä, hän ei kykene säilyttämään toimintakykyään kuormituksen kasvaessa. (Pollock 2015.) Yksilölle sodan taustojen vaikutus korostuu tilanteissa, joissa toimitaan siviiliväestön keskuudessa. Varsinaisessa taistelukosketuksessa tilanteen hektisyys vie yksilöä vaistomaiseen toimintaan, johon sotilaskoulutus ohjaa. (Pollock 2015.) Tilanne kuitenkin muuttuu toimittaessa alueilla, missä siviiliväestö on läsnä kaikkialla. Tällöin viholliskäsitys on häilyvä, ja yksilön oma eettinen toiminta korostuu entisestään. Siviilien kohtelu ja mahdollisen vihollisen kohtaaminen voivat linkittyä toisiinsa, kuten kävi esimerkiksi Afganistanissa lasten räjäyttäessä itsensä sotilaiden läheisyydessä.

Eettisesti oikein toimiva sotilas mielletään henkilöksi, joka toimii kaikissa tilanteissa yhteiskunnan häneltä edellyttämällä tavalla (Aalto 2016, 123). Kriisitilanteessa sotilaan ei siis tarvitse pohtia sodan oikeutusta, vaikka se sotisikin hänen omaa eettisyyttään vastaan. Sotilasta edellytetään toimimaan valan ja vakuutuksen edellyttämänä maansa hyväksi. Tällöin voidaan ajatella, että sotilas toimii sodassa yhteiskunnan arvojen vaalijana. Jokainen sotilas on silti

yksilöllinen ihminen erilaisine taustoineen ja maailmankuvineen, joten eettisyyttä ei voida määritellä yksiselitteiseksi toimintakaavaksi. (Aalto 2016, 123.) Yksilön eettinen toimintakyky tulee esiin kriisitilanteessa, jossa sotilaalla ei ole olemassa yhtä oikeaa ja väärää tapaa toimia, vaan tilanteessa toimitaan omien arvojen, yhteisön arvojen sekä maalaisjärjen varassa. (Aalto 2016, 123.)

Ei kuitenkaan riitä, että sotaan osallistuminen mielletään oikeutetuksi, vaan myös oma päivittäinen toiminta on nähtävä eettisenä. Erityisen tärkeää on kokea oma suhtautuminen siviiliväestöön eettisesti kestäväksi. Tämä voi kriisinhallintaoperaatiossa olla hankalaa, sillä sotilaallinen toiminta väistämättä hankaloittaa siviiliväestön päivittäistä elämää, ja mahdollisesti asettaa heidätkin suureen vaaraan. (Pollock 2015, 44.) Toisaalta sotilaallinen läsnäolo on myös siviiliväestön turva, joka läsnäolollaan mahdollistaa siviilien jokapäiväisen toiminnan kriisi-alueilla.

Esimerkiksi Kosovossa, jossa palvelin itse vuosina 2005–2006, KFOR⁴ toimi suomalaisten osalta alueen etnisten vähemmistöjen keskellä. Näin pelkkä sotilaallinen läsnäolo mahdollisti siviiliväestön elämisen omilla territorioillaan ilman pelkoa toisen ryhmittymän hyökkäyksistä koteihinsa. Sotilaat liikkuvat alueella näkyvästi. Kriisinhallintaoperaatiossa sotilaan eettisyys on kuitenkin koetuksella, koska oma objektiivisuus on säilytettävä kaikissa tilanteissa, eikä varsinaista vihollista kyetä kenties henkilöimään tarkasti.

Naton⁵ alaisissa operaatioissa rauhanturvaajien sotilaalliset voimankäyttöoikeudet ovat omasta mielestäni selkeämpiä yksittäisen sotilaan ymmärtää. Tällöin sotilaan on helpompi toimia oman eettisen toimintakykynsä mukaisesti eri tilanteissa. YK:n mandaatilla toimivien osalta tilanteet voivat olla varsin haastavia, koska epäkohtien näkeminen ja niiden raportointi eteenpäin saattavat turhauttaa henkilöitä, joiden moraali ja etiikka oikeuttaisivat toiminnan epäkohtiin puuttumiseksi. Sotilaan tulee kysyä itseltään, toimiiko hän sääntöjen vai eettisten käsityksensä mukaan. On ymmärrettävä, että omien päätösten kanssa on kyettävä elämään koko loppuikänsä.

Sotilaan eettinen toimintakyky ei ole käsitteenä yksiselitteinen. Siitä voidaan kuitenkin olla yhtä mieltä, että eettisen toimintakyvyn äärimmäisenä koetuksena on sota tai muu kriisitilanne, jossa vaaditaan nopeaa päätöksentekokykyä hankalissa olosuhteissa. Päätöksen tulee olla

⁴ Kosovo Force, Naton johtama ja YK:n valtuuttama monikansallinen rauhanturvaoperaatio Kosovon tasavallassa.

⁵ The North Atlantic Treaty Organization

kokonaisvaltaisesti oikea, mutta se saattaa olla samalla joidenkin osapuolten kannalta epäedullinen. Tällaisessa tilanteessa vallitsevina häiritsevinä voivat olla kiire, väsymys, pitkään jatkunut rasitus ja jopa kuolemanpelko, mutta niistä huolimatta sotilaan on pystyttävä arvioimaan tilanteeseen kokonaisvaltaisesti eli myös eettisesti paras ratkaisu. Lähtökohtaisesti on tiedostettava ja hyväksyttävä se tosiasia, että ääritilanteessa tehdyt eettiset ratkaisut eivät aina ole ideaaleja, eivätkä kaikkien osapuolten kannalta parhaita mahdollisia. Näin ollen kriisitilanteen eettisen päätöksenteon vaatimukset eivät ole suoraan verrattavissa rauhan ajan eettiseen päätöksentekoon. (Mikkonen 2008, 24; Toiskallio 2009.)

5.6.1 Eettisen toimintakyvyn kehittäminen varusmiespalveluksessa

Janne Aalto pohtii väitöskirjassaan (2016), voidaanko etiikkaa ylipäätään opettaa ja onko kyse opetuksesta, koulutuksesta vai kasvatuksesta⁶. Eettinen toimintakyky korostuu varusmiehillä erityisesti kriisitilanteita varten harjoittelussa. Nämä tilanteet ovat koulutustilanteita, jolloin eettinen toimintakyky kehittyy käytännön koulutuksen, kouluttajan esimerkin ja toistojen seurauksena. Toisaalta varusmiespalvelukseen kuuluu myös teoriapainotteisia oppitunteja, jotka käsittelevät muun muassa eettistä toimintaa sodassa. Pihlström toteaa teoksessaan *Elämän ongelma* (2010), että etiikan opettaminen pelkästään teoreettisesti ja neutraalisti on vaikeaa ja jopa mahdotonta. Etiikan opetuksessa voidaan ajatella olevan kyse ennemminkin opiskelijan identiteetin kehittämisestä yhdessä käytännöllisen viisauden ja toimintakyvyn kanssa (Aalto, 2016, 33). Tällöin etiikan opetuksesta voidaan puhua myös eettisenä kasvatuksena, joka ei pyri olemaan täysin teoreettista ja neutraalia. Kasvatus voidaan nähdä syvällisempänä ihmiseen vaikuttamisena, joka toteutuu eri tilanteissa opastamisena ja ohjaamisena (Aikko, 2010, 36-37.)

Toimintakyvystä ja sotilaallisesta koulutuksesta puhuttaessa nousee väistämättä esiin kysymys väkivallan ja tappamisen sekä toisaalta elämän suojelemisen suhteesta. Mihin sotilas ensisijaisesti koulutetaan? Kysymysten ketjua on kuitenkin tarpeen jatkaa monin tavoin. Määritelläänkö kriisitilanteessa toimiva sotilas kansalaiseksi vai ammattilaiseksi? Onko sotilas koneiston kuuliainen osa vai itsenäisesti ajatteleva persoona? Tällainen toimintakyvyn luonnostelu froneettisena käsitteenä on tärkeää toimintakyvyn määrittelemiseksi. (Toiskallio & Mäkinen 2009, 69.)

⁶ Puhuttaessa eettisen toiminnan opetuksesta varusmiehille, tekstissä käytetään termejä opetus, koulutus ja kasvatus sen mukaan, mikä sopii parhaiten kuhunkin asiayhteyteen. Tässä tutkielmassa eettisen opetuksen katsotaan olevan kaikkien näiden yhdistelmä.

Jarmo Toiskallio tuo kirjoituksessaan (Toiskallio & Mäkinen 2009) esiin termin turvallisuus-toimija puhuttaessa sotilaan toiminnasta edellä kuvatun pohdinnan tuloksena. Turvallisuus-toimijan näkökulma tuo väistämättä mukaan Max Weberin toimintateorian ajatuksen, että toiminta on ennen kaikkea käyttäytymisen tietoinen alue. Kaikki käyttäytyminen ei ole toimintaa. (Toiskallio & Mäkinen 2009, 69.) Tällaisen näkökulman avulla sotilaspedagogiikkaa voidaan tarkastella pragmaattisesti. Ajattelusta ja toiminnasta voidaan puhua vasta sellaisissa tilanteissa, joissa normaali rutiininomainen toiminta ajautuu kriisiin. (Toiskallio & Mäkinen 2009, 69.)

Kriisitilanteet luovat toimintaympäristön, jossa monet henkiset ja sosiaaliset paineet ajavat kriisiin jopa siinä määrin, että yksilö saattaa vieraantua itsestään ja normaalista toimintamallistaan. Voidaan sanoa, että hän lakkaa toimimasta ja alkaa pelkästään käyttäytyä. (Toiskallio & Mäkinen 2009, 69.) Muutos voi näkyä raaistumisena, mikä tyypillisesti johtaa pahimmillaan epänormaaleihin tekoihin, kuten kidutuksiin, murhiin ja ruumiiden häpäisemiseen. (Toiskallio & Mäkinen 2009, 69; Chiot & McCauley 2008.)

Vaikka sotilaita koulutetaan ääriolosuhteita ja aseellista konfliktia varten, on puolustusvoimien koulutettava varusmiehet ymmärtämään sodanajan ja rauhanajan välinen ero. Sotilaan tulee pystyä toimimaan sekä sodan että rauhan olosuhteissa (Mutanen & Pekkarinen toim. 2014, 222). Aristoteles on todennut aikoinaan, että sotaa käydään rauhan takia (Aristoteles 1991, 198). Näin ollen sotilaspedagogiikan tehtävä on tarkastella ihmisen kasvatusta erityisesti rauhaan ja hyvään elämään (Toiskallio & Mäkinen 2009, 69). Sotilaspedagogiikka ei ihmisyyden perusteita tarkastelevana tieteenalana voi olla siis pelkästään tiedettä sodassa toimivasta ihmisestä, vaan sen alaan kuuluu inhimillisesti arvokas elämä kokonaisuudessaan (Mutanen & Pekkarinen toim. 2014, 222–223). Sotilaan tulee pystyä toimimaan sekä sodan että rauhan olosuhteissa.

Toimintakyvyn käsitteen eräs keskeinen tavoite on määritellä, mikä on hyvää tai ihanteellista toimintaa. Hyvä toiminta ei ole pelkästään määräysten noudattamista, vaan aktiivista toimintaa hyvän puolesta. (Mutanen & Pekkarinen toim. 2014, 222–223.) Tällainen aktiivinen hyvän puolesta toimiminen on vastuullista toimintaa niin sotilaana kuin ihmisenä, ja sitä voidaan kutsua toiminnan erinomaisuudeksi. Erinomaisuus voi olla luonteeltaan teknistä tai eettistä. Tekninen erinomaisuus liittyy välinearvoihin, ja eettinen erinomaisuus taas toiminnan perimmäisiin arvoihin. (Mutanen & Pekkarinen toim. 2014, 222–223.)

Tässä mielessä haastavimpia puolustusvoimien päätehtävistä ovat kriisinhallintaoperaatiot, joihin varusmiespalveluksen jälkeen voidaan hakeutua. Niille tyypillistä on se, että nähdään paljon pahoja asioita, mutta oma puuttuminen niihin ei ole mahdollista samalla tavalla kuin sodassa. Se luo paineita yksilölle – ja erityisesti johtajalle – saada joukko ymmärtämään operaation erikoispiirteet. Näihin vaikuttavat esimerkiksi voimankäytösäädökset ja mandaatit.

Kysymykset toiminnan tarkoituksesta ja toimintakyvystä kuuluvat olennaisesti sotilaskasvatuksen, kuten myös kaiken muun kasvatuksen, peruskysymyksiin yksilön ja yhteisön suhteesta. Kaikessa kasvatuksessa tehdään joko tietoisesti tai tiedostamatta jokin ratkaisu siitä, miten yhteisön tai yksilön merkitystä painotetaan, ja miten nähdään näiden kahden ulottuvuuden välinen suhde. Sotilaskasvatus ajatellaan usein varsin totalitääriseksi eli pelkistäen järjestelmäksi, joka näkee kasvatuksen puhtaasti yksilöiden sosiaalistamisena osaksi tiettyä rakennetta. Sotilaspedagogiikan perustavaa laatua oleva tehtävä on kuitenkin sotilaskasvatuksen tarkastelu ns. sosialisatio–individualisaatio-asetelmassa, eli kasvatus mielletään yhdistelmäksi sosiaalistamista ja yksilön oman toimintakyvyn kehittämistä. (Toiskallio & Mäkinen 2009, 69.)

Sotilaallinen kasvatus voidaan toisaalta nähdä myös täysin vastakkaiselta kuin totalitääriseltä kannalta. Arto Mutanen käsittelee tekstissään (2014) toimintakyvyn käsitettä yksilökäsitteenä, jossa paino on yksilön eettis-praktisessa kyvyssä toimia. Hänen mukaansa sotilaspedagogiikan metodologinen perusta on siis yksilökehitystä korostava eli individualistinen. Näin muotoutuva subjektiivisuus ei ole nyky-yhteiskunnan painottamaa narsistista itsekeskeisyyttä, vaan oman itsen kokonaisvaltaista kehittämistä. (Mutanen 2014, 227; Toiskallio 2009.)

Sotilaspedagogiikan perustavana lähtökohtana voidaan pitää preussilaisen Wilhelm von Humboldtin ajatusta sotilaskasvatuksesta, jossa yksilön persoonallinen kehitys, organisaation toimivuus sekä yhteiskunnan sosiaalinen ja poliittinen kehitys muodostavat kokonaisuuden (Hartmann 2000). Tämä humboldtilainen sivistysidea (saksaksi *Bildung*) tarjoaa hyvän pohjan sellaiselle sotilaskasvatukselle, joka luo tasapainon individuaalistamisen ja sosiaalistamisen välille. (Toiskallio & Mäkinen 2009, 69.) Nimenomaan sotilaskasvatuksessa voimakas epätasapaino jompaankumpaan suuntaan on vaarallista. Sotilaskasvatuksen erityinen ominaispiirre on, että kyse on vahvasta vallan ja voiman käytöstä. Niin yksilöllisesti kuin totalitäärisestikin mielivaltaisen voimankäyttö on vaarallista ja katastrofaalista, minkä takia kuri on keskeinen tekijä sotilaallisessa toiminnassa. (Toiskallio & Mäkinen 2009, 69.)

Henkilön identiteetti liittyy vahvasti eettiseen toimintaan (Aalto 2016, 29). Onkin selvää, että eettistä toimintakykyä ei voida rakentaa varusmiespalveluksen aikana, vaan siihen vaikuttavat esimerkiksi lapsuus, kasvatus, aiemmat kokemukset ja toisilla myös uskonto. Varusmieskoulutukseen kuuluu oppituntien muodossa eettistä kasvatusta, ja tämän lisäksi eettinen toiminta kehittyy käytännön kautta uusissa tilanteissa esimerkiksi sotaharjoituksissa toimiessa. Varusmiesten eettisen kasvatuksen tavoitteena on, että varusmies ymmärtää ja hyväksyy maanpuolustuksen oikeutuksen sekä yleisen asevelvollisuuden järjestelmänä ja sitoutuu siihen maanpuolustustahtoisella asenteella. Kasvatuksessa korostuvat erilaisuuden ja ihmisarvon ymmärtäminen, toimiminen eri taustoista tulevien ihmisten kanssa, vastuuntunto ja yksilön kunnioitus. (Aalto 2016, 97.)

Riku Mikkonen tarkastelee diplomityössään (2007) sotilaan eettistä toimintakykyä enimmäkseen upseerien kriisinhallintakoulutuksen ja -tehtävien näkökulmasta. Moni asia pätee kuitenkin yhtä lailla varusmiesten eettisen toimintakyvyn kehittämiseen. Mikkonen toteaa, että eettinen kasvatus on paljolti yksilön itsensä kehittämistä, asioiden käsittelyä ja ajattelua. Etiikan perusteita on mahdollista opettaa, mutta päävastuu eettisen toimintakyvyn kehittämisessä on yksilöllä itsellään. (Mikkonen 2007, 103.)

Varusmiespalveluksen aikana voidaan tukea yksilöitä kiinnittämään huomiota eettisen ajattelun tärkeyteen ja soveltamaan teoriassa opetettua tietoa käytäntöön, mutta lopullinen oppiminen tapahtuu käytännössä toimimisen kautta. Todellisissa tilanteissa yksilöt saavat mahdollisuuden tehdä eettisiä valintoja ja näin kehittää eettistä ajattelua. Mikkonen painottaa tekstissään kokemuksen tärkeyttä eettisen ajattelun kehittämisessä (Mikkonen 2007, 103). Koska varusmiehillä on kertynyt kokemusta erilaisista kriittisistä, eettistä toimintakykyä vaativista tilanteista verrattain vähän tai ei ollenkaan, on todellisten ja todentuntuisten tilanteiden tuoma kokemus tärkein yksittäinen tekijä eettisen toimintakyvyn kehittämisessä.

5.6.2 Eettinen toiminta ryhmässä

Joukon kohdalla eettisestä toimintakyvystä puhuttaessa käytetään termiä suorituskky (Toiskallio 1998, 25). Joukon toiminta on sen mukaista, millainen on yksilöiden henkilökohtainen panos, ja miten yksilöiden toiminta nivoutuu toisten joukon jäsenten toiminnan kanssa. Ryhmän toimintaa ei voi kehittää sellaisenaan, vaan se vaatii myös yksilöiden toiminnan kehittämistä. (Toiskallio 1998, 38.) Eettisiä päätöksiä ei kriittisissä, nopeasti muuttuvissa tilanteissa ja olosuhteissa voida aina pohtia ryhmän kesken, vaan keskeiset päätökset ovat usein yksilöi-

den tekemiä päätöksiä. Voidaan siis olettaa, että ryhmä toimii hyvin yhteen, jos eettisessä ajattelussa ja toiminnassa ei ole ryhmän jäsenten keskuudessa suuria ristiriitoja.

Mikkonen kuvaa diplomityössään (2007) sotilasetiikan ristiriitaa, jossa yksilön ja yhteisön edut eivät aina täysin kohtaa. Erityisesti puolustusvoimien kaltaisessa laitoksessa ristiriita korostuu, sillä yksittäisen sotilaan tehtävä on jopa oman henkensä kustannuksella edistää joukkonsa tavoitteen saavuttamista. Jokainen yksilö käsittelee ja tulkitsee organisaation arvot ja eettiset ohjeet yksilöllisesti, mutta on kuitenkin odotuksenmukaista, että jokainen yksilö ainakin pääpiirteissään hyväksyy ja ottaa käyttöön yhteiset arvot ja etiikan. (Mikkonen 2007, 11–12.)

Varusmiespalveluksen aikana varusmiehet joutuvat usein tilanteisiin, joissa havainnollistuu yksilöiden toiminnan merkitys ryhmän toiminnan onnistumiselle. Monet tilanteet perustuvat yhteistyöhön, jossa jokaisella yksilöllä on henkilökohtainen vastuualue, tai tehtävää suoritetaan vuorotellen. Nämä tilanteet saattavat olla nuoren elämässä ensimmäisiä, joissa hän tulee pohtineeksi omaa ja ympäristön toimintakykyä erilaisilta näkökannoilta tai ainakin joutuu peilaamaan omaa toimintaansa ryhmän suoritukseen.

5.7 Sotilaan identiteetti

Sotilaspedagogiikan filosofisen tason tehtäväksi voidaan ajatella hyvän toimintakykyisen sotilaan ja sotilaan identiteetin käsitteiden pohtiminen (Mutanen & Pekkarinen toim. 2014, 192). Sotiluuden ja toimintakyvyn käsitteiden teoreettis-filosofista määrittelyä on tehty paljon, eli suomalaisen sotilaspedagogiikan parissa on pyritty määrätietoisesti jäsentämään tieteenalan tutkimuskohteita ja niiden nykyistä kulttuurista merkitystä. Kuitenkin empiirinen tutkimus, jossa käsitteet asetetaan vuorovaikutukseen toimintaympäristön kanssa, odottaa tekijäänsä. (Mutanen & Pekkarinen toim. 2014, 192.) Tämä tutkimus sivuaa osaltaan edellä mainittua tutkimustarvetta, kun sotilaan toimintakyvyn eettisen osa-alueen kokemusta tutkitaan varusmiesten keskuudessa. Lisäksi sotilasvala ja -vakuutus liittyvät vahvasti sotilaan identiteettiin ja sotiluuden kokemukseen.

Sotilaan identiteetti kuuluu Toiskallion (2009, 48–62) mukaan erottamattomana osana sotilaan toimintakykyyn. Toimintakyvyn keskiöön, jossa eri osa-alueet kohtaavat, muodostuu sotilaan identiteetti eli sotiluus. Toimintakykyisyyden voidaan katsoa olevan identiteetin ja minuuden jatkuvaa rakentamista (Toiskallio 2009, 48–62). Toimintakyvyn käsitteen avulla

tarkoituksena ei ole etsiä sotiluuden määritelmää antamalla sotiluudelle riittävät ja välttämättömät ehdot, vaan pikemminkin sen tarkoituksena on luonnehtia sotilaallista toimintaa ja käytäntöä eli toimivaa sotiluutta. (Mutanen 2009, 12.)

Karl Jaspers kuvailee tekstissään (2005) ihmisenä olemisen ainaista keskeneräisyyttä ja kehittymistä: ”Ihmisenä oleminen on ihmiseksi tulemista” (Jaspers 2005, 80). Ihmisyyttä ja sotiluutta pohtiessaan Jaspers esittää monenlaisia kysymyksiä, kuten mitä on olla ihminen (sotilas), miten tulla hyväksi ihmiseksi (sotilaaksi), mitä on toiminta ja miten tulisi toimia. Nämä kysymyksenasettelut tuovat esiin ihmisen ja ihmisyyden jatkuvan ja väistämättömän vajavaisuuden. (Jaspers 2005, 80.)

Keskeneräisyys on asia, jonka ansiosta ihminen voi jatkuvasti oppia uusia tietoja ja taitoja. Yksilö voi omin ponnisteluin vaikuttaa siihen, mitä osaa ja oppii. Ihmisyyden keskeneräisyys ei ole vain tietojen ja taitojen vajetta ja puutteellisuutta, vaan samalla myös puutteellisuutta ihmisenä. (Mutanen & Pekkarinen toim. 2014, 222–223.) Ihmisyyys on jatkuvasti kehkeytymisen tilassa. Tämän kehittyvän ihmisyyden viljely ja varjelu on kasvatuksen keskeisin tehtävä. Näin keskeneräisyys on sekä tosiasiallinen tilanne että pedagoginen perusta. Näin päädytään lopulta aina ihmisen identiteettiä koskeviin kysymyksiin: mitä minä olen eli millaiseksi haluaisin tulla. (Mutanen & Pekkarinen toim. 2014, 222–223.)

Aallon (2011, 37) mukaan sotilaan identiteetti syntyy yksilön ja yhteisön keskinäisestä suhteesta. Identiteetti tarkoittaa ihmisen käsitystä siitä, kuka hän on. Toimintakyvyn käsitteen perimmäinen ajatus tähtääkin yksilön eli yksittäisen sotilaan identiteettiin. Sotilaan identiteetissä on pohjimmiltaan kyse siitä, millaista on olla sotilas. Toisin sanoen kysymys voidaan esittää muodossa ”mitä on sotiluus?”. (Aalto 2011, 37.) Sotiluus on toimintakyvyn kokonaisuudesta muodostuva ydin. Se liittyy olemiseen, minuuteen, identiteettiin, itseymmärrykseen ja oman työn hallintaan. (Saarelainen & Savonen 2009, 136.)

Sotilaan identiteetti määritellään muun muassa ammatillisuutena tai ammattimaisuutena (Mäkinen 2011, 84). Sotiluus on Mutasen (2008, 30–31) mukaan sotilaan ammatillisuutta, joka ilmenee tietoina ja taitoina. Sotiluus voidaan määritellä myös ammatillisuutena, joka ilmenee yksilön käyttäytymisenä ja päivittäisinä valintoina työssä ja vapaa-aikana. Myös yhteiskunnan muuttuminen vaikuttaa ihmisten arvomaailmaan ja käyttäytymiseen ja siten sotilaan identiteettiin eli sotiluuteen. (Mutanen 2008 30–31; Mäkinen 2011, 84; Mäkinen 2009, 74–76.) Toiskallio on määritellyt sotiluuden käytännössä yhdistelmäksi monenlaista osaamista, kuten

taitoa, fyysistä kuntoa, kognitiivisia valmiuksia, arvoja ja asenteita. Yksilön identiteetin rakentumiseen vaikuttavat muun muassa toimintaympäristö, yksilön kokemus itsestään, persoonastaan ja toimintakyvystään.

Eettinen toimintakyky on tiukasti sidoksissa yksilön identiteetin kanssa, sillä eettisissä valinnoissaan yksilö realisoituu ja osoittaa, kuka oikeastaan onkaan (Aalto 2011, 36–40). Yksilön identiteetti on aina kytköksissä kansalliseen identiteettiin, johon puolestaan vaikuttavat kansakunnan historia, yhteiskunnallinen rakenne, maantiede ja lukuisat muut seikat. Aallon mukaan samalla tavalla voidaan olettaa sotilaiden identiteettiin vaikuttavan asevoimien identiteetti. Sotilaan identiteetti taas vaikuttaa yksilön identiteettiin. Sekä asevoimat että yksittäiset sotilaat joutuvat huomioimaan toiminnassaan toistensa arvot ja eettiset käsitykset. Kun kukin ottaa huomioon muut, on mahdollista päästä tavoitteeseen, joka on eettinen toimintakyky. (Aalto 2011, 36–40.)

Ihmisyys ja siten myös sotiluus jäävät aina vaillinaisesti ymmärrettäviksi käsitteiksi, vaille täydellistä ja kaiken kattavaa määrittelyä. Tätä käsityksen vaillinaisuutta ei voida poistaa millään menetelmillä. (Mutanen 2014, 229.) Pelkkä teoreettinen tieto ei tässä tapauksessa yksin riitä. Jaspers esittää tekstissään (2005) kysymyksen, voiko ihmistä täysin käsittää tietämällä hänestä sen, mitä hänestä on tiedettävissä. Vai onko hän lisäksi vielä muutakin – nimittäin vapautta, joka ei ole kohteita vaativan tietämisen asia, vaan alituinen pysyvä mahdollisuus ihmiselle itselleen. (Jaspers 2005, 70; Mutanen 2014, 229.)

6 TIETEENFILOSOFIA TUTKIMUKSEN TAUSTALLA

Tämän tutkimuksen tavoite on selvittää, millainen merkitys sotilasvalalla ja -vakuutuksella on varusmiehille uskonnollisesta näkökulmasta, ja miten se näyttäytyy suhteessa eettiseen ajatteluun. Tieteenfilosofian näkökulmasta tutkimus on haasteellinen. Yksilöiden subjektiivisiin näkemyksiin perustuva haastatteluaineisto – uskonnollisia kysymyksiä unohtamatta – herättää kriittisiä mielipiteitä monen filosofian suuntauksen puolelta siitä, onko tutkimuksella saatava tieto tieteellistä tai riittävän objektiivista.

Lähtökohtaisesti tutkittavaa asiaa on vaikea todentaa, sillä henkilökohtaisista uskonnollisista näkemyksistä voi olla vaikea puhua, ja toisaalta tutkimuksessa saatava tieto on vain satunnainen, pienehkö läpileikkaus varusmiehistä. Tieteenfilosofia kuitenkin käsittää suuntauksia, joiden mukaan laadullisella, subjektiivisiin näkemyksiin perustuvalla tutkimuksella voidaan saavuttaa pätevää tieteellistä tietoa, kun se sidotaan tieteelliseen teoriaan. Myös tieteellisen tiedon määritelmä tulee käsittää tällaisen tutkimuksen kohdalla oikein: tieto voi olla aikaan, paikkaan ja tutkittaviin henkilöihin sidottua, mutta se todentaa valittua tieteellistä taustateoriaa. (Sirén 2015.)

Tutkimustulosten sitominen johtopäätöksissä tieteelliseen teoriaan on tärkeää, jotta tutkimustietoa voidaan pitää luotettavana. Laadullisen tutkimuksen analysointia voidaan kutsua mietinnäksi, joka perustuu teoriaan eikä muuttujien välisiin määrällisiin suhteisiin. (Alasuutari 2007.) Sotilaspedagogiikka tutkii tieteenfilosofian näkökulmasta toimintakykyistä sotilasta ja hyvää sotiluutta. Toimintakykyteorian eettinen toimintakyky onkin valittu tutkimuksen taustateoriaksi. Eettiseen toimintakykyyn liittyy vahvasti ryhmän normit, joiden mukaan toimitaan, ja arvot, joiden perusteella yksilöt mittaavat omaa eettistä toimintaansa. Toimintakykyinen sotilas ei koe liikaa ristiriitoja sosiaalisten normien ja omien arvojensa välillä.

6.1 Laadullisen tutkimuksen filosofia

Laadulliselle eli kvalitatiiviselle tutkimukselle on ominaista, ettei ole olemassa yhtä absoluuttista totuutta, toisin kuin numeraaliseen faktaan perustuvassa määrällisessä eli kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Laadullinen tutkimus pitää ymmärtää prosessina, johon liittyy vahvasti kyseisen tilanteen ja ympäristötekijöiden tulkinta sekä ymmärtäminen (Soininen 1995, 34). Yksilön ikä, kokemukset, koulutustausta ja sukupuoli vaikuttavat käsityksiin asioista. Niinpä käsitykset samasta asiasta vaihtelevat paljonkin yksilöiden välillä. Toisin kuin kvantitatiivi-

sessä tutkimuksessa, kvalitatiivisella tutkimusaineistolla ei ole samalla tavalla totuudellista vaatimusta, vaan aineisto on juuri sitä, millaisena se saadaan haastattelujen tai muiden tiedonkeruumenetelmien avulla.

6.1.1 Ontologinen näkökulma

Ontologia käsittelee sitä, millaiset asiat ovat todellisia ja mitä todellisuus on (Lähdesmäki ym. 2009). Laadullisen tutkimuksen tutkimustulokset perustuvat ainakin osittain subjektiivisiin näkökulmiin, kokemuksiin ja mielipiteisiin, mutta on olemassa filosofisia näkökulmia, joiden mukaan tällainen tieto on yhtä todellista ja oikeaa kuin mikä tahansa objektiivinen ja määrällinen tieto. (Sirén 2015.) Kulttuuri ja sosiaalinen ympäristö voivat vaikuttaa siihen, että yksilö käsittää tietyt asiat todeksi ja lähes samoin kuin muut saman kulttuurin edustajat, vaikkei tietoa voikaan todentaa absoluuttisesti oikeaksi. Tätä käsitystä kutsutaan sosiaalisesti ontologiseksi. (Sirén 2015.) Sirén viittaa maanpuolustuskorkeakoulun luentomateriaalissaan (2015) Giambattista Vicon filosofiaan, jonka mukaan absoluuttista totuutta ei voida tavoittaa, ja osittaiset ja suhteellisetkin totuudet ovat aina jossain määrin kulttuuriin ja historiaan sidonnaisia.

6.1.2 Laadullisen tutkimuksen luotettavuus

Laadullista tutkimusta kritisoidaan usein tarkasteltaessa tutkimuksen luotettavuustekijöitä. Kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimuksen yhteydessä tutkimuksen luotettavuuteen liitetään käsitteitä sisäinen ja ulkoinen pätevyys, luotettavuus sekä objektiivisuus. (Soininen 1995, 124.) Laadullisen tutkimuksen kohdalla näissä kaikissa on selviä puutteita, sillä tutkimuskysymys on lähtökohtaisesti subjektiivisuuteen perustuva, eikä voida taata tutkimustuloksen olevan sama toistettaessa tutkimus toisessa paikassa tai ajassa.

Tutkimuksen luotettavuuden määrittelyä on käsitelty tieteenfilosofiassa paljon. Soininen kuvaa teoksessaan (1995, 123) Lincolnin ja Guban (1985) esittämää ajatusta, jonka mukaan luotettavuuden sijaan voitaisiin puhua tutkimuksen uskottavuudesta. Uskottavuuskäsityksen takaa löytyy teorian mukaan neljä termiä, jotka kertovat kvalitatiivisen tutkimuksen uskottavuudesta: totuusarvo (kysymys tietyn tutkimuksen tulosten totuudellisuudesta), sovellettavuus (tulosten soveltaminen toiseen asetelmaan tai toiseen ryhmään), pysyvyys (tutkimuksen toistaminen samoilla yksilöillä samassa tilanteessa) ja neutraalius (kysymys siitä, että tulokset ovat vastaajista, tilanteista ja kontekstista johtuvia, eivätkä tutkijan motivaation, intressien tai perspektiivien ohjaamia).

Teorian tärkeä ajatus on siinä, että kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta mitataan eri termeillä, sillä tutkimusotteet ovat lähtökohtaisesti erilaisia, ja niiden taustalla vaikuttavat erilaiset taustaoletukset ja tavoitteet. (Soininen 1995, 123–125.) Teoksessa *Tutki ja kirjoita* (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 214) arvellaan, että laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kannalta tutkimusprosessin ja sen osatekijöiden kuvaileminen lukijalle on erittäin tärkeää, eikä niinkään se, mitä termejä luotettavuuden arvioinnissa käytetään. Tutkimuksen luotettavuutta parantaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen kaikista vaiheista. Tutkimuksessa mainittavia tekijöitä Hirsjärven ym. mukaan ovat haastatteluihin käytetty aika, paikka, mahdolliset häiriötekijät, olosuhteet, mahdolliset virhetulkinnat, sekä tutkijan oma arvio tilanteesta.

Tulosten analyysivaiheessa on kuvailtava ja perusteltava sitä, miksi tehdään tiettyjä johtopäätöksiä ja mihin ne perustuvat. (Hirsjärvi ym. 1997, 215.) Nämä tarkat kuvailut jokaisessa tutkimuksen vaiheessa auttavat lukijaa ymmärtämään tutkimuksen kulkua ja toisaalta vähentävät sitä mahdollisuutta, että tutkija johdattelisi omilla mielipiteillään ja intresseillään tutkimustuloksia tiettyyn suuntaan tai analysoisi tutkimusaineistoa oman subjektiivisen näkemyksensä kautta. Lukijalle on pystyttävä esittämään ja perustelemaan, jotta tulokset eivät perustuisi ainoastaan tutkijan intuitioon tai omiin kokemuksiin (Niskanen 1994, 168).

Arvioin oman tutkimukseni luotettavuutta edellä mainittujen Lincolnin ja Guban teorian kysymysten avulla. Tutkimus toteutetaan haastattelututkimuksena, joten aineiston totuudellisuuden vaikuttaa eniten haastattelukysymysten huolellinen suunnittelu siten, että niihin on helppo vastata spontaanisti ja rehellisesti. Lisäksi aineiston taltiointi haastattelutilanteessa on tärkeää siten, että vastaukset taltioidaan analysointia varten sellaisena kuin ne vastaajilta saadaan, eivätkä vastaukset muutu taltiointitilanteessa. Ääninauhuri ja omat muistiinpanot haastattelutilanteesta ovat luotettavia keinoja taltioida vastaukset analysointia varten. Näiden seikkojen jälkeen voidaan olettaa, että aineisto on niin totuudenmukaista kuin se tällaisessa yksilön omiin käsityksiin perustuvassa tutkimuksessa voi olla.

Tutkimuksen soveltaminen toiseen asetelmaan tai ryhmään on mahdollista, mutta vastaukset voivat satunnaisesti vaihdella johtuen erityisesti pienehköstä otannasta. Tämä johtuu siitä, että kysymykset ovat luonteeltaan hyvin subjektiivisia, ja jokainen yksilö on erilainen. Vastaukset saattavat vaihdella esimerkiksi sen mukaan, mihin uskontokuntaan vastaaja kuuluu, sillä minään tietyn uskontokunnan edustajia tai kirkkoon kuulumattomia ei tietoisesti valikoida haas-

tateltavaan joukkoon. En kuitenkaan usko, että tutkimustulokset olisivat täysin päinvastaisia, vaikka tutkimusta sovellettaisiin muuhun ryhmään. Haastateltava ryhmä koostuu satunnaisesti valituista valan vannojista ja vakuutuksen antajista, joten samalla periaatteella voitaisiin yhtä hyvin valita toinen haastateltava ryhmä. Tutkimuksen toistaminen samalla ryhmällä ei sen sijaan luultavasti muuttaisi tutkimustulosta oleellisesti. Tutkimuksen ajankohta on tutkimustulosten kannalta oleellinen siinä mielessä, että valatilaisuus on haastattelun ajankohtana varusmiehillä vielä tuoreessa muistissa. Näin ollen tutkimuksen ajankohdan muuttaminen saattaisi vaikuttaa jollain tavalla tutkimustuloksiin.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa eniten haastattelukysymysten asettelu sellaiseen muotoon, että ne eivät johdattele vastaajia vastaamaan tietyllä tavalla. Myös haastattelutilanteen rentous sekä haastattelijan mahdollisimman neutraali olemus ja kielenkäyttö ovat tämän osatekijän kannalta oleellisia. Tutkimuksen neutraalius tulee laadullisessa tutkimuksessa erityisen hyvin esille analysointivaiheessa, jolloin tutkijan on pidettävä omat näkemyksensä taka-alalla ja analysoitava tutkimusaineistoa mahdollisimman objektiivisesti vain tutkimuksen kannalta oleellisten seikkojen sekä taustateorian avulla.

6.2 Filosofinen suuntaus – konstruktivismi

Laadullisen tutkimuksen filosofisena perustana toimii konstruktivismi. Todellisuus on suhteellista ja ainakin jossain määrin ihmisen luomaa ja keksimää (Niiniluoto 1997, 128). Tutkittaessa sotilasvalan merkitystä varusmiehille voidaan konstruktivismin mukaan saada selville pätevää tieteellistä tietoa, mutta tieto kertoo juuri tästä ajasta ja paikasta, eikä välttämättä päde yleisesti.

Alun perin konstruktivismi on Giambattista Vicon (1668–1744) kehittämä filosofia, jossa *verum factum* -periaatteen mukaisesti totuus ja todellisuus rakennetaan ihmisen luovuuden ja keksimisen perusteella (Sirén 2015, 17.) Konstruktivismi käsittää maailman ja todellisuuden suhteellisenä, ei realistisena. Jotta tutkija voi saada tietoa tästä suhteellisesta todellisuudesta, hänen on oltava vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. (Metsämuuronen 2001, 12.) Konstruktivismissa ”metodologia perustuu tulkintaan eli hermeneutiikkaan” (Metsämuuronen 2001, 12). Epistemologinen relativismi, yksi konstruktivismin perustavista tieteen lähestymistavoista, uskoo kaiken tiedon olevan sosiaalisesti konstruoitua, aikaan ja paikkaan sidottua ja tulkittavissa monella tapaa. Sen mukaan ”lopullisia totuuksia ei ole saatavilla, ainoastaan osittaisia ja relatiivisia”. (Sirén 2015.)

Sotilasvalan uskonnollinen merkitys kuuluu vahvasti yksilön omaan todellisuuteen. Sotilasvalan ja -vakuutuksen sisältö sekä tilaisuuteen liittyvät käytännöt ovat kaikille yhteiset, mutta se, miten yksilöt kokevat valan vannomisen, riippuu paljon henkilön taustasta, kokemuksista ja muista henkilökohtaisista ominaisuuksista. Toisaalta myös sosiaalinen ympäristö ja tilanne vaikuttavat siihen, miten varusmiehet kokevat valan.

6.3 Hermeneuttinen tutkimusote

Taustafilosofialtaan kvalitatiivinen tutkimus on hermeneuttinen eli tulkintaan perustuva (Soininen 1995, 34). Kun tutkimus on luonteeltaan ymmärrykseen perustuva, hermeneuttinen tutkimusote sopii siihen parhaiten, sillä kokemus ja ymmärtäminen ovat hermeneuttisen tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä (Kakkori & Huttunen 2011). Lauri Väkevä kirjoittaa tekstissään (1999), että hermeneuttisen filosofian mukaan hermeneuttisen tulkinnan tehtävänä on auttaa ihmistä ymmärtämään itseään ja omaa historiallista elämysmaailmaansa. Tässä tutkimuksessa haastateltavat henkilöt rakentavat oman käsityksensä sotilasvalan uskonnollisuudesta oman eettisen ja uskonnollisen kokonaiskäsityksensä kautta, joihin on vaikuttanut heidän aiemmat kokemuksensa ja saamansa kasvatus. Haastattelija tulkitsee vastaukset mahdollisimman objektiivisesti, mutta vastausten analysointi edellyttää laajempaa kulttuurista ymmärrystä vastausten taustalta. Haastattelijan omat kokemukset eivät suoranaisesti ohjaa haastattelua tai vaikuta saatujen vastausten analysointiin, mutta ne auttavat ymmärtämään haastateltavien subjektiivisiin kokemuksiin perustuvia vastauksia.

Hermeneuttisen tutkimusotteen ongelmakohdiksi voidaan lukea tulkinnan yleistettävyyden haasteet sekä subjektiivinen ote. Hermeneuttinen tutkimusote vaatii sitä, että tutkimuksessa hyväksytään jonkinlainen kompromissi subjektiivisuuden ja objektiivisuuden välillä tai että osittain subjektiivisuuteen perustuva ote hyväksytään tieteelliseksi tiedoksi – aivan kuten laadullisessa tutkimuksessa yleensäkin tulee tehdä. (Väkevä 1999.)

6.4 Fenomenografisen tutkimusmenetelmän filosofinen tarkastelu

Tutkimuksen toteutukseen on valittu fenomenografinen tutkimusmenetelmä, sillä se tutkii ihmisten käsityksiä asioista. Menetelmästä sanotaankin, että ”fenomenografian kannalta katsoen on olemassa vain yksi maailma, josta eri ihmiset muodostavat erilaisia käsityksiä”. (Metsämuuronen 2001, 22.) Fenomenografia on laadullinen tutkimussuuntaus, joka pyrkii kuva-

maan, ymmärtämään ja analysoimaan todellisuuden teorian ja kokemusten perusteella eri arkipäivän ilmiöitä ja niiden välisiä suhteita. (Huusko & Paloniemi 2006, 163.) Tarkoituksena on löytää ajattelutapoja, jotka ovat sosiaalisesti merkittäviä. Fenomenografisen analyysin avulla selvitetään, mitkä tekijät vaikuttavat ajatusmallin muodostumiseen samasta arkipäivän tilanteesta eri ryhmien välillä. (Huusko & Paloniemi 2006, 165.)

Fenomenografiaa tutkimusmenetelmänä voidaan tieteenfilosofiselta kannalta kritisoida monellakin tapaa. Ensinnäkin tällainen tutkimus on kontekstisidonnainen eli sidottu tiettyyn tilanteeseen tai paikkaan, joten tutkimus ei ole kovinkaan hyvin yleistettävissä tai toistettavissa. Toisekseen tutkimuksen kohteena olevat ihmisten käsitykset asioista muuttuvat, ja käsitykset ovat oikeasti hyvin erilaisia. (Metsämuuronen 2001, 23.) Niinpä käsityksiä on vaikea yleistää ja kategorisoida.

7 TUTKIMUSMENETELMÄT

7.1 Tutkimusmenetelmänä fenomenografia

Tutkimuksessa käytetään tutkimusmenetelmänä fenomenografiaa. Fenomenografia tarkoittaa ilmiöiden kuvaamista, ja se tutkii tieteellisen totuuden etsimisen sijaan ihmisten käsityksiä jostakin ilmiöstä (Puusa & Juuti 2011). Fenomenografia tutkii erityisesti ihmisten käsityksiä eri asioista. Ihmisten käsitykset voivat olla hyvinkin erilaisia riippuen ihmisten taustoista, kuten iästä, sukupuolesta, koulutuksesta tai uskonnosta. Ihmisten käsitykset ilmiöistä saattavat myös muuttua. Fenomenografisesta näkökulmasta on olemassa vain yksi maailma, josta ihmiset muodostavat erilaisia näkemyksiä (Metsämuuronen 2006). Päättökysymyksestäni on suoraan johdettavissa fenomenografinen kysymys: ”mikä on sotilasvalan uskonnollinen merkitys?”

7.2 Teemahaastattelu tiedonkeruumenetelmänä

Aineistonkeruutapana tutkimuksessani käytän teemahaastattelua. Tutkiessani yksilöiden tuntemuksia ja kokemuksia, puolistrukturoitu teemahaastattelu sopii tarpeisiini parhaiten. Täysin strukturoiduilla haastatteluilla tuskin pääsisin riittävän syvälliselle tasolle kohdehenkilöideni kanssa. Omista kokemuksista puhuminen on tunnetusti hämmäläisille miehille ja naisille vaikeaa. Teemahaastattelussa jokainen voi kuitenkin puhua omista kokemuksistaan suhteellisen vapaasti, ja haastattelussa on varaa rönsyilyllekin toisin kuin strukturoiduissa lomakepohjamalleissa. Haastattelijana pyrin pitämään haastattelun kahdessa teemassa eli valan uskonnollisessa merkityksessä ja valan vaikutuksessa eettiseen toimintakykyyn. Lisäksi haastattelutilanteen tulee olla välitön ja avoin, jotta kohdehenkilö uskaltaa avata sisintään. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47–48.)

7.3 Haastattelun kulku

Haastattelulupa pyydettiin puhelimitse Pohjanmaan jääkäripataljoonan komentajalta, sekä haastateltavan yksikön 3. jääkärikomppanian päälliköltä. Lupa myönnettiin 15.9.2016. Haastattelut suoritettiin Porpr/ Niinisalon varuskunnassa PohmJP:n 3. jääkärikomppanian saapumiserän 2/16 varusmiesten keskuudessa. Osallistujat valittiin vapaaehtoisuuden perusteella. Vapaaehtoista osallistumista perusteli muun muassa se, että haastattelut toteutettiin varusmiesten vapaa-ajalla. Tutkimukseen valittiin satunnaisesti valan vannonjia ja vakuutuksen anta-

jia sekä kirkkoon kuuluvia että kuulumattomia. Haastateltavien joukkoon valikoitui mukaan satunnaisesti myös muun kuin valtauskonnon edustaja. Ajallisesti haastattelut sijoituivat lokakuulle, jolloin e-kausi oli käynnissä, ja valaan liittyvät asiat olivat haastateltavilla tuoreessa muistissa.

Haastattelut toteutettiin varuskunnassa henkilökunnan työhuoneessa. Paikka oli sopiva tähän tarkoitukseen, sillä se sijaitsi konkreettisesti lähellä varusmiesten majoitusta, jolloin sinne oli helppo saapua ilman pitkiä siirtymiä. Haastatteluympäristönä työhuone oli tarkoitukseen sopivan rento ja mukava. Haastattelija oli tilanteessa siviilivaatetuksessa, mikä edesauttoi rennon ilmapiirin saavuttamista. Haastattelutilanteen tavoitteena oli mahdollisimman rento keskustelu aiheen ympärillä siten, että se ei muistuttaisi muodollista esimiehen ja alaisen välistä keskustelua.

Pia Haapaniemi toteaa pro gradu -tutkielmassaan (2013, 52), että fenomenografisessa tutkimuksessa ei niinkään kannata pyrkiä minimoimaan vuorovaikutusta luotettavuuden nimissä, vaan kattava ja hyvä tutkimusaineisto syntyy mahdollisimman epämuodollisessa ja vapautuneessa tunnelmassa. Tätä edesauttoi osaltaan myös se, että haastattelija ei ollut varusmiehille entuudestaan tuttu, eikä hänen sotilasarvonsa näin ollen korostunut haastattelutilanteessa liikaa. Tärkeintä oli, että haastateltavat henkilöt tulkitsivat kysymykset niin kuin haastattelija on ne tarkoittanut. Tässä tehokkaimpia keinoja ovat useimmiten ne, joita käytetään arkikeskusteluissa. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 31.)

Haastattelut saatiin toteutettua yhden päivän aikana. Yhdelle haastattelulle oli varattu aikaa noin tunnin verran, mutta valmiiksi laaditun kysymyspohjan ansiosta keskustelut etenivät sujuvasti ja pysyivät aiheessa, ja aikaa haastattelua kohden kului noin puoli tuntia. Haastateltavat kutsuttiin yksitellen huoneeseen, jossa haastattelun tarkoitus ja aihe esiteltiin haastateltaville. Haastateltaville kerrottiin myös, että keskustelut nauhoitetaan myöhempää tarkastelua ja vastausten analysointia varten. Haastattelut etenivät samalla kaavalla ennalta laadittujen kysymysten pohjalta. Osa kysymyksestä tuotti lyhyitä ”kyllä” tai ”ei” -vastauksia, ja osa synnytti laajempaa pohdintaa ja keskustelua aiheen tiimoilta. Muutamaan otteeseen haastattelija joutui avaamaan kysymystä lisää käytännön esimerkin avulla, mutta se ei mielestäni johdatellut vastauksia. Yleisesti katsottuna kysymykset osoittautuivat ymmärrettäviksi ja selkeiksi vastata. Sisällöltään haastavimmaksi ymmärtää havaitsin eettiseen toimintaan liittyvät kysymykset.

8 TUTKIMUSTULOKSET

8.1 Haastatteluaineisto

Haastatteluun osallistui yhteensä kahdeksan henkilöä, jotka valittiin tutkimukseen satunnaisesti vapaaehtoisuuden perusteella. Haastateltavaan joukkoon valikoitui viisi evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluvaa henkilöä, yksi islaminuskoa edustava henkilö ja kaksi kirkkoon kuulumatonta henkilöä, joista toinen luokitteli itsensä vakaumuksensa perusteella ateistiksi.

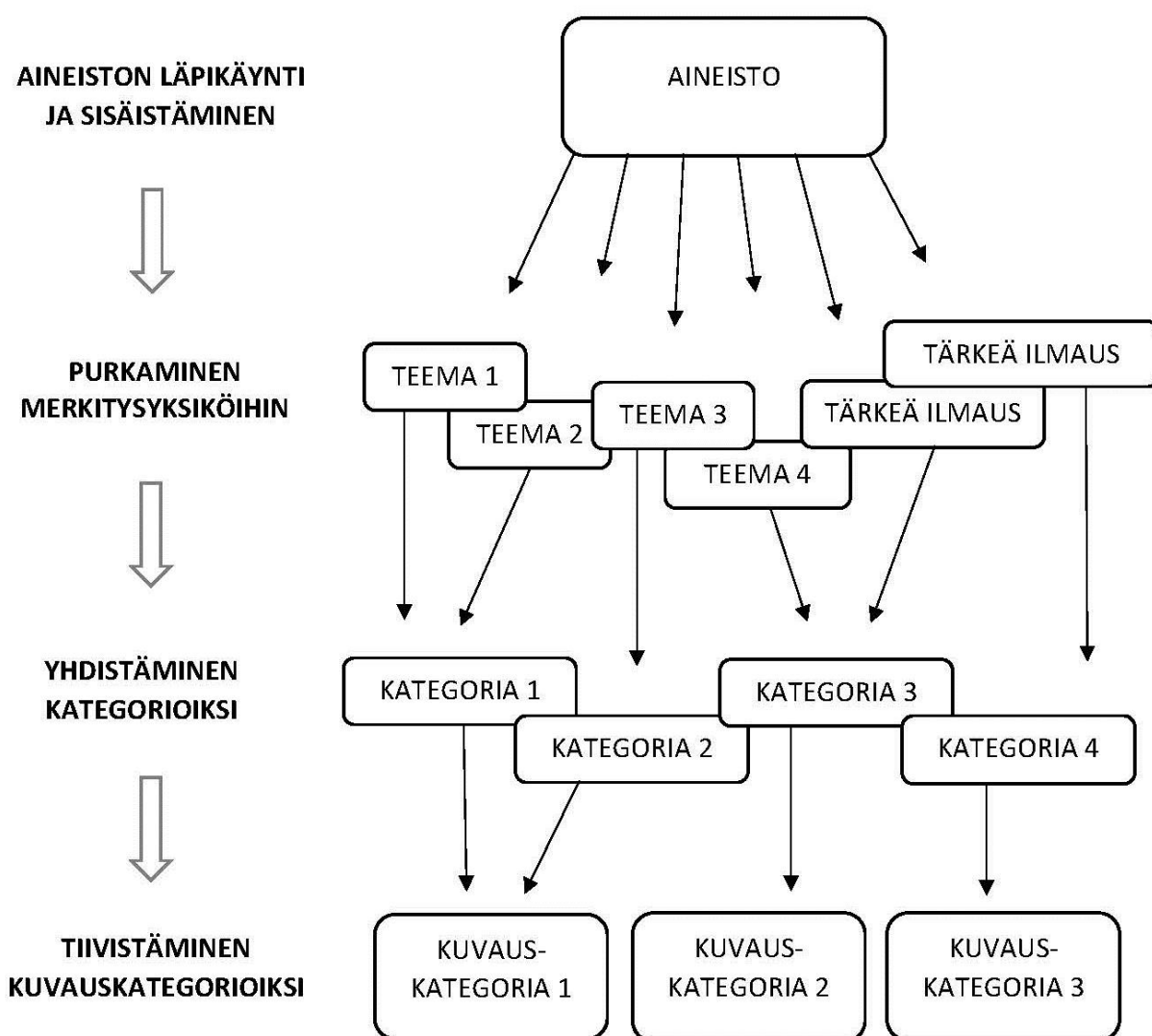
Tutkimus toteutettiin haastattelututkimuksena ja menetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Kysymykset oli ennalta laadittu, ja ne esitettiin kaikille haastateltaville samassa järjestyksessä suullisesti. Tällainen menetelmä antoi tarvittaessa hyvin tilaa laajemmallekin pohdinnalle kysymysten tiimoilta, mutta piti keskustelun kuitenkin aiheessa seuraten tiettyä runkoa. Haastatteluaineisto dokumentoitiin ääninauhalle sekä haastattelijan lyhyille, kirjallisille muistiinpanoille. Ääninauhojen perusteella aineistoa oli helppo läpikäydä uudelleen analysointivaiheessa, kun keskustelun sävyt olivat suoraan kuultavissa, ja haastattelutilanne palautui helposti mieleen.

8.2 Aineiston analysointimenetelmät

Kerätyn aineiston analysointitapana käytän fenomenografista analyysia. Fenomenografinen tutkimus on kiinnostunut yksilöiden käsityksistä erilaisista ilmiöistä (Haapaniemi 2013, 2). Niinpä analysointivaiheessa ja tutkimustuloksissa ei keskitytä niinkään siihen, mitä uskonnollisia piirteitä sotilasvalaan liittyy, vaan siihen, kokevatko varusmiehet valan uskonnollisena, ja vaikuttaako vala tai vakuutus varusmiesten oman käsityksen mukaan eettiseen toimintakykyyn. Mikäli vala koetaan uskonnollisena, tutkimuksessa eritellään siihen johtaneita seikkoja, mikäli ne käyvät ilmi haastatteluaineistosta.

Fenomenografiselle analyysille ei kirjallisuudessa ole osoitettu yhtä selkeää menettelytapaa (Haapaniemi 2013, 38). Haapaniemi esittelee kuitenkin muutamia erilaisia tapoja toteuttaa analyysi, joiden mukaan analyysi voidaan jakaa kolmeen (Häkkinen 1996; Uljens 1989) tai neljään (Niikko 2003) vaiheeseen. Tässä tutkimuksessa käytetään neljään vaiheeseen jaoteltua analyysia. Vaiheet eivät aina ole selkeitä erillisiä kokonaisuuksia, vaan usein syntyy päällekkäisyyttä vaiheiden edetessä ja aineiston tulkintaa tehdessä (Haapaniemi 2013, 38). Analyysin vaiheet ovat seuraavat:

1. Aineiston huolellinen läpikäyminen useaan kertaan, ja sen sisäistäminen.
2. Aineiston purkaminen merkitysyksiköihin, kuten siinä esiintyviin teemoihin ja merkityksellisiin ilmauksiin.
3. Merkitysyksiköiden ryhmittely kategorioiden muodostamiseksi, eli aineistossa esiintyviä samankaltaisia ja erilaisia vastauksia ja ilmauksia vertaillaan ja luokitellaan valittuihin kategorioihin.
4. Edellisessä vaiheessa syntyneiden kategorioiden vertailua ja yhdistelyä jatketaan siten, että syntyy abstraktimpia kuvauskategorioita aiheen tiimoilta. Samalla ilmaisutapa tiivistyy ja jäsentyy. (Niikko 2003, 36–37.)

Kuvio 2. Fenomenografinen analyysi vaiheittain ylhäältä alas kuvattuna.

8.3 Analyysi

Analyysissa on sovellettu Niikon (2003) kuvailemaa fenomenografisen analyysin toteutustapaa, jossa analysointi tapahtuu neljässä vaiheessa. Analyysin edetessä fenomenografisessa analyysissa ei ole oleellista erotella haastateltujen henkilöiden lausumia henkilöittäin, vaan analyysin tarkoituksena on löytää aineistosta erilaiset käsitykset aiheista. Tällöin ei ole niinkään merkitystä sillä, kuka kyseisen lausunnon on antanut. (Haapaniemi 2013, 39.)

8.3.1 Ensimmäinen vaihe: läpikäynti ja litterointi

Analyysin aluksi kuuntelin haastattelut ääninauhalta useaan otteeseen, minkä jälkeen litteroin haastattelut omaan tiedostoonsa. Paikoin lyhyiden ja ytimekkäiden vastausten ansiosta vastaukset oli helpointa litteroida kaikki yksinkertaistetussa muodossa samaan tiedostoon, värikoodein toisistaan erotellen ja suoraan haastattelukysymysten perään. Näin vastauksia oli myöhemmin helppo vertailla ja jaotella kategorioihin.

8.3.2 Toinen vaihe: merkitysyksiköt

Seuraavassa vaiheessa jaottelin aineiston merkitysyksiköihin eli tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiin teemoihin ja ilmauksiin. Tässä tutkimuksessa tärkeä esiin nouseva teema on satunnaisesti valikoituneiden varusmiesten henkilökohtainen uskonnollinen tausta ja käsitys uskonnosta. Valtaosa haastateltavista kuului evankelisluterilaiseen kirkkoon, mutta yksi edusti islaminuskoa ja kaksi ei kuulunut kirkkoon ollenkaan.

Vastausten luonne kulki luonnollisesti käsi kädessä uskonnollisen taustan kanssa, joskin hajontaa syntyi kristinuskoon kuuluvien keskuudessa. Tässä ryhmässä uskontokäsitys vaihteli paljon merkitsevästä ja omaan toimintaan vaikuttavasta uskosta siihen, että kirkkoon kuuluutaan valtaväestön mukana, eikä uskonnolla koeta olevan omassa elämässä juurikaan merkitystä. Islaminuskoisella henkilöllä oli selvästi muista poikkeava uskontokäsitys. Hänelle uskonto merkitsi omien sanojen mukaan elämäntapaa, joka vaikuttaa elämässä kaikkeen tekemiseen, ja kertoo, mikä on oikein ja mikä väärin. Kristinuskoa edustaville henkilöille oma usko oli abstrakti ja vaikeammin selitettävä käsite, eivätkä he välttämättä suoraan osanneet sanoa, minkälainen merkitys uskolla on. Kirkkoon kuulumattomilla oma vakaumus oli taas selkeämmin ilmaistavissa. Uskonnon ja uskon merkitys kriisitilanteessa tuli esiin useassa haastatte-

lussa, mutta suurin osa valtauskontoon kuuluvista ei kokenut uskonnolla olevan suurta merkitystä jokapäiväisessä elämässä.

Toisena teemana analyysin toisessa vaiheessa voidaan nostaa esiin se, että varusmiehet saavat valita vapaasti sotilasvalan ja -vakuutuksen välillä. Haastatteluiden perusteella kaikille haastateltaville oli selvää, että he voivat uskonnosta ja omasta vakaumuksestaan riippumatta valita vapaasti kumman tahansa vaihtoehdon. Tämän teeman alla nousi esiin kaksi suuntausta, jotka vaikuttivat valintaan. Suurin osa valitsi oman tuntemuksensa mukaan siitä, kumpi vaihtoehdoista yksinkertaisesti tuntui itselle paremmalta. Kaksi kahdeksasta haastateltavasta perusteli valintaa sillä, että suurin osa osallistuu valatilaisuuteen, joten se on kenties helpompi vaihtoehto. Näillä henkilöillä sosiaalinen paine oli siis suurempi peruste valintaan kuin oma uskonnollinen vakaumus. Kirkkoon kuulumattomat henkilöt valitsivat vakuutuksen, ja evankelisluuterilaiseen kirkkoon kuuluvat tai muun uskontokunnan edustajat valitsivat sotilasvalan.

Omaksi teemakseen analyysissa nousee esiin päätutkimuskysymyksen kannalta oleellinen haastattelukysymys eli se, koetaanko sotilasvala tai -vakuutus uskonnollisena rituaalina. Tämän kysymyksen kohdalla vastaus oli melko selkeä: suurin osa valaan osallistuneista ei kokenut tilaisuutta uskonnollisena rituaalina. Vain yksi vastaaja oli sitä mieltä, että pastorin läsnäolo sai tilaisuuden tuntumaan uskonnolliselta tapahtumalta. Osa havaitsi tilaisuudessa ja valatekstissä uskonnollista pohjaa, mutta uskonnollisena rituaalina sitä ei siitä huolimatta pidetty. Uskonnollisuutta enemmän sotilasvalassa korostuivat haastateltavien mielestä sotilaallisuus ja isänmaallisuus. Sotilasvakuutusta ei pidetty lainkaan uskonnollisena, mikä on toki valatilaisuuden tarkoituskin. Vakuutuksenantotilaisuudessa korostuivat niin ikään isänmaallisuus sekä korkea-arvoisten upseerien läsnäolon tuoma arvokkuus.

Toinen tärkeä tutkimuskysymys on sotilasvalan ja -vakuutuksen vaikutus eettiseen toimintakykyyn, joten nostan sen myös omaksi teemakseen analyysissa. Eettinen toimintakyky avattiin haastateltaville kirjallisesti lyhyen määritelmän avulla ennen haastattelun aloittamista. Tästä huolimatta eettiseen toimintakykyyn liittyvät kysymykset olivat selvästi haastavampia vastaajille kuin uskontoon liittyvät kysymykset. Haastattelijana jouduin välillä tarkentamaan hankalilta tuntuvia kysymyksiä käytännön esimerkkien avulla. Tiedostin toki siihen liittyvän riskin, että vahingossa tulisin johdatelleeksi haastateltavaa hänen vastauksessaan. Pyrin kuitenkin käyttämään aina samoja esimerkkejä samojen kysymysten kohdalla, jotta kysymysten tarkentaminen ei vääristäisi vastauksia yhden vastaajan kohdalla. Mielestäni onnistuin käyt-

tämään esimerkkejä, jotka eivät johtaneet keskustelua tiettyyn suuntaan, vaan auttoivat haastateltavia ymmärtämään käytännön tasolla, mitä kysymyksillä tarkoitetaan.

8.3.3 Kolmas vaihe: kategoriat

Esiin nousseet teemat jaottelin edelleen tutkimuskysymyksiä tukeviin kategorioihin. Tätä vaihetta varten edellisen vaiheen teemoista kehitetyt apukysymykset auttoivat jaottelemaan vastauksia, ja kysymysten alle kerätyistä erityyppisistä vastauksista syntyi kategorioita. Kysymykset eivät kuitenkaan ole suoraan samoja kuin haastattelukysymykset, vaan niihin on yhdistelty aiheita teemojen mukaan. Kategoriat on merkitty aiheen mukaan numerolla (1, 2, 3 jne.) ja erilaiset käsitykset asiasta on merkitty numeron perään kirjaimella (A, B, C jne.). Seuraavaksi listaan kategoriat sekä niiden yhteydessä esiin nousseet haastateltujen käsitykset.

1. Millainen vaikutus uskonnolla on omassa elämässä?

- A. Uskonto on elämäntapa, joka ohjaa elämää ja kertoo, mikä on oikein ja mikä väärin.
- B. Suuremmalta voimalta voi vaikeina hetkinä pyytää apua ja helpotusta.
- C. Uskonnolla ei suurta merkitystä elämässä, uskonnollisiin tapahtumiin osallistutaan valtaväestön mukana.
- D. Uskonnolla ei ole lainkaan merkitystä elämässä, eikä henkilö usko Jumalan olemassaoloon.
- E. Uskonottomuus merkitsee, ja se on tärkeä osa omaa identiteettiä.

2. Millä perusteella henkilö valitsee sotilasvalan vannomisen vai vakuutuksen antamisen?

- A. Uskonnolla on merkitystä elämässä, joten valan vannominen tuntuu oikealta.
- B. Sotilasvalan koetaan olevan vahva traditio ja liittyvän tiiviisti isänmaan puolustamiseen, ja siksi siihen halutaan osallistua.
- C. Sosiaalinen paine ja enemmistön osallistuminen johtavat vannomaan valan.
- D. Oma vakaumus ja kirkkoon kuulumattomuus perustelevat vakuutuksen antamista.
- E. Henkilö ei pidä valan uskonnollisuudesta ja valitsee siksi vakuutuksen.

3. Miten kirkon ja uskonnon läsnäolo sotilasvalassa koetaan?

- A. Sotilasvalaa ei koeta lainkaan uskonnollisena.
- B. Henkilön omat ajatukset keskittyvät muualle, jolloin valatekstin sisältöä ei tule kuunneltua tarkkaan, eikä uskonnollisuus näin ollen herätä huomiota.

- C. Sotilasvalaa ei koeta uskonnollisena rituaalina, koska tilaisuudessa korostuu enemmän isänmaallisuus ja sotilaallisuus.
- D. Sotilasvalaa ei koeta uskonnollisena rituaalina, mutta valan uskonnollinen pohja havaitaan.
- E. Pastorin läsnäolo saa tilaisuuden tuntumaan uskonnolliselta rituaalilta.
- F. Sotilasvakuutus ei tunnu lainkaan uskonnolliselta, vaan tilaisuudessa korostuu isänmaallisuus, ja korkea-arvoiset upseerit tekevät tilaisuudesta arvokkaan.

4. Onko sotilasvalalla ja -vakuutuksella yhteyttä omaan eettiseen toimintakykyyn?

- A. Sotilasvalan vannominen sai ymmärtämään, että todella on sotilas, mikä vaikuttaa eettiseen toimintaan.
- B. Vala- ja vakuutuksenantotilaisuus lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta, mikä vaikuttaa eettiseen toimintaan.
- C. Valalla tai vakuutuksella ei koeta olevan vaikutusta eettiseen toimintakykyyn.

5. Onko sotilasvalalla ja -vakuutuksella yhteyttä eettiseen toimintakykyyn ryhmässä?

- A. Valatilaisuus ja sotilasarvon saaminen kasvattavat yhteenkuuluvuuden tunnetta, ryhmähenki tiivistyy ja vastuunkanto ryhmästä kasvaa, mitkä yhdessä vaikuttavat eettiseen toimintakykyyn ryhmässä.
- B. Sotilasvalalla tai -vakuutuksella ei koeta olevan yhteyttä eettiseen toimintakykyyn ryhmässä.

8.3.4 Neljäs vaihe: kuvauskategoriat

Neljännessä vaiheessa jatkan kategorioiden luokittelua siten, että syntyy tiivistetty määrä kuvauskategorioita, joiden tarkoitus on kuvata tutkimuksen aineisto selkeässä ja tiiviissä muodossa. Kuvauskategorioiden alle on yhdistetty suoria lainauksia haastatteluista, joiden tarkoitus on perustella kuvauskategorioiden luotettavuutta ja perustumista alkuperäiseen aineistoon. Analyysin tuloksena teemat ja kategoriat tiivistyivät neljäksi aihealueeksi, joiden alle kuvauskategoriat jakautuvat.

Kuvauskategoriat esitetään fenomenografisessa analyysissä joko horisontaalisesti tai vertikaalisesti sen mukaan, ovatko kategoriat keskenään tasavertaisia (horisontaalinen) vai halutaanko ne esittää jollakin perusteella tietyssä järjestyksessä (Uljens 1989, 47). Tässä tutkimuksessa kuvauskategoriat ovat keskenään tasavertaisia näkemyksiä aiheesta, joissa näkökanta vaihte-

lee, eli ne voidaan esittää horisontaalisesti. Oleellista on mielestäni kuitenkin myös eri aihepiirien ja kuvauskategorioiden vaikutus toisiinsa, joten esitän kategorioiden välisiä suhteita lisäksi vielä omassa kaaviossaan (kuvio 3).

1. Uskonnon merkitys elämässä

A. Uskonto on elämäntapa, joka ohjaa kaikessa tekemisessä.

”Se [uskonto] merkitsee mulle vähä niinkun elämäntapa, kertoo mikä on oikein. Auttaa siihen mikä on oikein ja väärin.”

B. Uskonnolla on merkitystä, mutta se ei välttämättä näy jokapäiväisessä arjessa. Henkilö uskoo suuremman voiman olemassaoloon, johon voi turvautua tarpeen tullen, esimerkiksi kriisitilanteessa.

”Mä henkilökohtaisesti tietyissä tilanteissa välillä sit pyydän ehkä apua. Tavallaan uskon että on jotain suurempaa olemassa.”

”[Uskonto] merkkää silleen että on jotain suurempaa johon voi tarvittaessa tukeutua.”

C. Uskonto on neutraali käsite, jolla ei ole juurikaan merkitystä omassa elämässä. Kirkkoon kuulutaan sosiaalisen paineen alla, valtaväestön mallin mukaisesti.

”Ei se [uskonto merkitse] oikeestaan silleen paljon. silleen ihan normaalisti mitä kaikille muillekin.”

”En oikein silleen rehellisesti sanoen usko Jumalaan. [Uskonto] ei merkitse mitään.”

(Vastaaja kuuluu evankelisluterilaiseen kirkkoon.)

D. Henkilöllä on selkeä vakaumus, jonka mukaan Jumalaa ei ole.

”Ei oikeestaan [merkitse] mitään. Mä en hirveesti seuraa mitään tai tiedä mitään ainkaan tästä kristinuskosta.”

”Uskontohan itsessään ei merkitse, voi sanoa ennemminkin niin että uskonnottomuus merkitsee, tavallaan, osa identiteettiä.”

2. Valinta sotilasvalan ja sotilasvakuutuksen välillä

A. Sotilasvalaan osallistutaan, koska uskonnolla on merkitystä omassa elämässä, koska kuulutaan kirkkoon tai koska se tuntuu itsestä muutoin parhaalta vaihtoehdolta.

”Valan ehkä just sen takia että tiedostan et mä kuulun uskontoon.”

”Olin aika varma että valan, olin ihan niinku tyytyväinen siitä. Se oli semmonen että... tunne että niinkun tuntu enemmän mukavalta antaa vala, ja niinkun oikealta. Tuntu vaan sillä hetkellä että vala kummiskin.”

B. Sotilasvalaan osallistutaan sosiaalisen paineen takia, ja se tuntu ensisijaiselta vaihtoehdolta.

”Vala, sen takia että mä haluan puolustaa Suomee, ja kaikki muutkin on tehny silleen, ja mä haluan tehdä saman.”

”No mä annoin siis valan, se oli vaan ilmeisesti lähtökohtaisesti kaikki antaa, ja mulle se oli ihan sama et kumman annan.”

”Valan, kai se oli vähä niinkun helpompi tapa tavallaan, ja kaikki muut meni tietysti sinne niin, ja kyl se nyt ehkä vala on se juttu.”

C. Sotilasvakuutus valitaan silloin, kun oma vakaumus on selvästi kirkon vastainen. Vakuutuksen antaja on usein kirkkoon kuulumaton henkilö.

”Mä en henkilökohtaisesti pidä siitä Jumalan nimeen vannomisesta ja sit siitä virsien laulamisesta.”

”Tein tän päätöksen siis ihan puhtaasti sen perusteella ihan niinkun mikä on oma vakaumus.”

3. Uskonnollisuuden kokeminen sotilasvalassa

A. Pastorin läsnäolo sai sotilasvalan tuntumaan vahvasti uskonnolliselta tapahtumalta.

”No oli se silleen kun siinä oli se pastori.”

B. Sotilasvalan uskonnollinen pohja havaittiin, mutta uskonnollisuutta enemmän tilaisuudessa korostui isänmaallisuus.

”Tottakai mä huomasin et siinä oli tiettyä uskonnollista pohjaa, mut en mä sitä silleen lähteny käsitteelen niin et se olis oikeesti uskonnollinen juttu, et kyl mä ehkä itteni kans sen [valan] loppujen lopuksi vannoin.”

C. Sotilasvalaa ei koettu uskonnollisena, koska maanläheisemmät asiat ja sotilaallisuus korostuivat valassa enemmän.

”Ei varsinaisesti [tuntunut uskonnolliselta]. Enemmänkin se oli just nimenomaan sotilaallinen tilaisuus, et siinä enemmän painotettiin kaikkia näitä kohtia mitä tulee tehdä

ja mitä ilmoittaa, kuin että mikä siinä on Jumalan rooli. enemmän painottui näihin maanläheisempiin asioihin, mun näkökulmasta.”

”Ei se mun mielestä tuntunu niin uskonnolliselta että... Kyl se enemmän tuntu isänmaalliselta jutulta, että ei niinkään uskonnolliselta.”

D. Sotilasvalaa ei koettu lainkaan uskonnollisena, koska omat ajatukset olivat muualla, jolloin tilaisuuden uskonnollisuus ei herättänyt huomiota.

”No ei se mun mielestä silleen kun ei siel hirveesti silleen keskittyny kuunteleen. Ajatukset oli muualla kyllä.”

4. Sotilasvalan ja sotilasvakuutuksen vaikutus eettiseen toimintakykyyn

A. Sotilasvalalla tai vakuutuksella ei koeta olevan yhteyttä eettiseen toimintakykyyn henkilökohtaisella tasolla tai ryhmässä.

”Se [eettinen toimintakyky] on jatkunut samana mielestäni.”

”En mä tiedä... paha sanoo. Tai sanotaan et jos en olis antanut vakuutusta niin en mä nyt usko et mä hirveen erilainen ihminen tääl oisin. Et tuskin.”

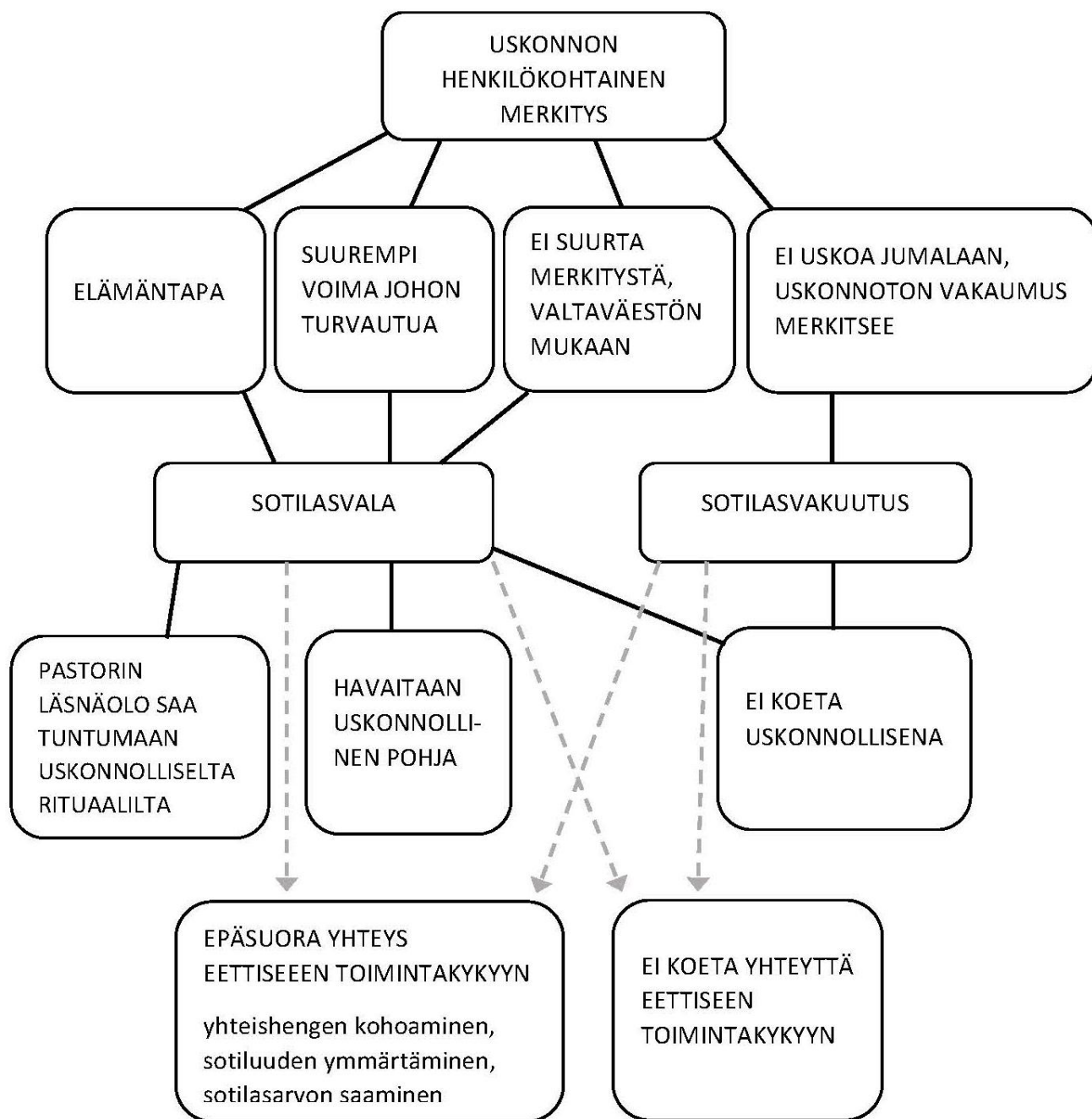
”Ei mun mielestä. Ei ainakaan niinkun sen valan perusteella.”

B. Sotilasvalalla ja -vakuutuksella koetaan olevan epäsuora yhteys toimintakyvyn kehittymiseen sekä yksilön että ryhmän näkökulmasta. Kuitenkaan sotilasvalan uskonnollinen puoli ei tule tässä esiin. Vala ja vakuutus kohottavat yhteishenkeä, auttavat ymmärtämään syvemmin sotiluutta sekä johtavat konkreettisesti sotilasarvon saamiseen. Nämä seikat koetaan eettistä toimintakykyä kehittävinä.

”No tavallaan joo, siin tuli semmonen et sillon kun me vannottiin vala, niin oikeesti ekaa kertaa tajus et okei, mä oon sotilas. Ja sitä kautta ehkä joo.”

”No se siinä valatilaisuudessa ehkä vähä konkretisoi sitä minkä takia tätä hommaa tehdään. Kyllä siinä itekin kun valaa luettiin niin kyl sitä mielti että niinkun ymmärsi tässä oman painoarvon jos nyt syttyy kriisi.”

”Ei oikeestaan muuta mut kyl siinä tuli sellanen tunne et ollaan osa tätä joukkoa.”

Kuvio 3. Tutkimuksen analyysi kuviona.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Kun lupaus puolustaa laillista esivaltaa ja isänmaata annetaan vala-muodossa, on se erityisen vahva. Vala on lupauksen väkevin muoto, sillä tapahtuman vahvistajiksi kutsutaan symbolisesti henget tai jumalat. Jos tällä tavoin vahvistettu vala rikotaan, tulee myös rangaistus ihmistä korkeammalta taholta sen lisäksi, että oma yhteisö tuomitsee valapaton mitä ankarimmin. (Anaja 2015, 28.)

Aikoinaan edellä mainittu teksti teki sotilasvalasta varsin pelottavan lupauksen, mutta myös erittäin merkittävän yksittäiselle henkilölle antaa. Sotilasvala on kestänyt yhteiskunnan muutoksia ja säilynyt lähes samassa muodossaan koko Suomen itsenäisyyden ajan. Nykypäivän varusmiesten keskuudessa vala koetaan yhä arvokkaana ja tärkeänä tilaisuutena, jonka perinteet ja arvokkuus tekevät vaikutuksen valan vannojien keskuudessa.

Sotilasvala vanhana perinteenä koetaan tärkeäksi osaksi sotilaskoulutusta. Yhteiskunnan muuttumisesta huolimatta on olemassa selvä halu säilyttää perinteitä, joista sotilasvala on yksi. Nuorille varusmiespalveluksessa oleville henkilöille valatilaisuus on kokemuksena aινutkertainen. Haastateltujen mukaan sotilasvalatilaisuus on eräs arvokkaimmista tilaisuuksista, jossa he ovat koskaan olleet mukana. Uskonnollisuuden koettiin lisäävän tilaisuuden arvokkuutta, eikä kenenkään valatilaisuuteen osallistuneen mielestä valassa näkyvä uskonnollisuus loukannut omaa vakaumusta kuuluipa sitten kristilliseen kirkkoon tai ei.

Juhlallinen sotilasvakuutus koetaan valan tavoin arvokkaana tilaisuutena, vaikka uskonnollisuus onkin tilaisuudesta ja tekstistä karsittu. Syitä vakuutuksen antamiseen oli haastateltujen mukaan monia, mutta yhtenä merkittävänä syynä oli kirkkoon kuulumattomuus sekä se, että vannominen Jumalan nimeen ei tuntunut oikealta. Sotilasvalan sanoma on jokaiselle henkilökohtainen, ja siihen vaikuttaa henkilön oma suhde uskontoon. Arkielämässä uskonnollisuuden tärkeänä kokeneet henkilöt kokivat luonnollisena vannon vala Jumalan nimeen. Erikoista tässä oli se, että kokemus oli samanlainen riippumatta uskonnosta. Esimerkiksi muslimin ja kristinuskaisen näkemys tilanteesta oli hyvin samankaltainen, eikä muslimille eri Jumalan nimeen vannominen tuntunut loukkaavalta, koska omassa kokemuksessaan voi ajatella vannovansa valan omallensa.

Tutkimuksessa olennaiseen osaan nousee siis haastateltavien henkilökohtainen käsitys uskosta ja uskonnosta. Koska varusmiehet ovat ehtineet olla ennen valaa vielä varsin lyhyen aikaa

armeijassa, ei voida vielä puhua siitä, että varusmiespalvelus tai valatilaisuus olisi muokannut heidän käsityksiään ja menettelytapojaan. Niinpä henkilökohtainen tausta ja uskontokäsitys vaikuttavat suuresti siihen, miten henkilöt kokevat valan uskonnollisuuden. Tutkimuksessa korostuu myös se tosiasia, että uskonto on yhteiskunnassa muutoinkin muutosten kohteena.

Sotilasvala mielletään ensisijaisena vaihtoehtona valittaessa valan ja vakuutuksen välillä. Mikäli henkilö kuuluu kirkkoon ja mieltää uskonnon joko tärkeänä osana elämää tai neutraalisti, hän todennäköisesti valitsee sotilasvalan. Myös sosiaalinen paine ohjaa varusmiehiä valitsemaan sotilasvalan, vaikka he eivät varsinaisesti myöntäisikään, että ryhmän arvot vaikuttaisivat omaan ajatteluun. Sotilasvala mielletään jossain määrin uskonnolliseksi, mutta lähes kaikkien haastateltavien mielestä tilaisuudessa korostuivat uskonnollisuutta enemmän sotilaallisuus ja isänmaallisuus.

Haastateltavaan joukkoon valikoitui islaminuskoa edustava henkilö, mikä toi mielestäni lisäarvoa tutkimukselle. Vaikka henkilölle oma uskonto on tärkeä osa elämää, hän halusi valita kristinuskoon perustuvan sotilasvalan, eikä uskonnon kannalta neutraalia sotilasvakuutusta. Haastattelun perusteella kristinuskon näkyminen ja Jumalan nimeen vannominen eivät tuntuneet toisen uskonnon edustajasta loukkaavilta tai häiritseviltä, sillä haastateltavan sanojen mukaan perusasiat ovat samat uskonnosta riippumatta. Hän ei kokenut valaa loukkaavana, ”koska ne tärkeimmät asiat pysyy siinä, se oli niin kun sama asia onks se tää uskonto vai tää uskonto, ne samat asiat pysyy siinä”. Tämä on mielenkiintoinen seikka, sillä usein sotilasvalan uskonnollisuudesta luopumista perustellaan lisääntyvällä uskontojen kirjolla. Kypsä ajattelu uskonnon suhteen kuitenkin auttaa löytämään uskonnon perusajatuksen siitä huolimatta, kuuluuko henkilö juuri kristinuskoon vai ei. Lisäksi valinnanvapaus vakuutuksen ja valan välillä antaa aina mahdollisuuden osallistua tilaisuuteen, jossa uskonto ei ole läsnä.

Uskonottomuus ohjasi haastateltuja valitsemaan vakuutuksen valan sijasta. Syynä oli Jumalan nimeen vannomisen tuntuminen itselle sopimattomalta. Kirkkoon kuulumattomat henkilöt valitsivat siis vakuutuksen, ja osasyynä tähän oli myös halu kuulua tiettyyn yhteisöön eli tässä tapauksessa vakuutuksen antajiin. Vakuutuksen antajilla ei varsinaisesti ollut yhtä yhteistä käsitystä siitä, miksi he eivät halunneet osallistua sotilasvalaan. Kuitenkin kansankirkon edustaja ja uskonnon sanoma ovat valassa näkyvästi läsnä, mikä häiritsee usein siinä tapauksessa, jos oma vakaumus on selkeästi uskonnon vastainen. Voidaan sanoa, että oma käsitys uskonnosta ja Jumalasta vaikuttivat vakuutuksen valitsemiseen enemmän kuin puolustusvoimien oppitunnit tai muiden kertomukset valasta ja vakuutuksesta.

Tutkimuksen toisena pääkysymyksenä oli sotilasvalan ja -vakuutuksen vaikutus eettiseen toimintakykyyn. Haastateltujen joukossa aiheen ymmärtämisessä oli hankaluuksia osin siksi, että palvelusaika oli vielä melko alkuvaiheessa. Valan vaikutukset eettiseen toimintakykyyn koettiin ryhmää yhdistävänä tekijänä, koska henkilöt olivat vannoneet ja kokeneet tilaisuuden yhdessä. Mikkosen diplomityössä (2007) sotilaan eettinen toimintakyky oli ositeltu ja tarkoituksena oli selvittää eettiseen toimintakykyyn vaikuttavia kokonaisuuksia. Mikkosen työssä lähinnä upseereina kriisinhallintatehtävissä toimineet henkilöt kokivat eettisen toimintakyvyn vaikuttavan päätöksentekoon, ja eettinen toimintakyky nähtiin yleisemmin yhtenä tehtävättiikkaan kuuluvana osana. Heidät oli myös koulutettu tilanteita varten. Sen sijaan vasta sotilasuransa alkutaipaleella olevat alokkaat kokivat eettisen toimintakyvyn ylimalkaisemmin ryhmäkiinteyden korostajana.

Upseerit toimivat kriisitilanteissa oman harkintakykynsä mukaisesti, jolloin eettinen toimintakyky on toiminnan taustamäärittäjänä. Tutkimukseni kohteena olleet varusmiehet ovat täysin toisessa tilanteessa ja erilaisessa ympäristössä, koska heille ei ole vielä kokemuksen ja koulutuksen tuomaa varmuutta ja samanlaista päätöksentekokykyä kuin upseereilla. Siksi varusmiehet mieltävät valan vaikutuksen eettiseen toimintakykyyn ennemmin ryhmähenkeä nostattavana tekijänä ja joukkoon kuulumisen tunteena kuin itse toimintaan vaikuttavana tekijänä. Näiden kahden täysin erilaisen kohdeotannan vertaaminen on mielenkiintoista. Kun yksilö toimii samassa tilanteessa olevien ja samanarvoisten henkilöiden keskuudessa, eettisen toimintakyvyn määrittely on sotilaallisesti katsottuna yksilön omien arvojen varassa. Sen sijaan upseerina kriisihallintatehtävissä se on yksi määrittäjä esimiehenä toimivalle henkilölle.

9.1 Teoria vs. empiria

Päällimmäisenä huomiona tutkimustulokset vastaavat teoriaa siinä mielessä, että tutkimuksen keskeisimmät aiheet – uskonnollisuus ja eettinen toimintakyky – ovat termeinä melko vaikeasti määritettäviä ja ymmärrettäviä. Kuten Nils Holm tekstissään kirjoittaa, on uskonnollisuuden käsittäminen aihealueena myös hyvin henkilökohtainen (Holm, 2004, 43). Tämän vuoksi haastatteluilla saatujen vastausten laajuus vaihteli paljonkin sen mukaan, kuinka hyvin haastateltavat toisaalta ymmärsivät kysymysten sisällön tai tarkoituksen, ja toisaalta kuinka paljon he halusivat kertoa omista tuntemuksistaan. Sekä uskonnollisuus että omiin ja yhteisön arvoihin perustuva eettinen toimintakyky ovat niin henkilökohtaisia aiheita, että yleispäteviä johtopäätöksiä tai yleistyksiä on vaikea tehdä. Toisaalta tämä ei fenomenografisessa tutkimuksessa

ole tarkoituksenakaan. Oleellista on valita oikeat tutkimusmenetelmät tukemaan tutkittavaa asiaa.

Eettinen toimintakyky on tutkimuskohteena haastava, mistä kertoo sekin, että aiempia tutkimuksia varusmiesten eettisestä toimintakyvystä ei ole juuri tehty. Toisin kuin muita toimintakyvyn osa-alueita, eettistä toimintakykyä on vaikea mitata. Tässä tutkimuksessakin sotilasvalan ja -vakuutuksen vaikutus eettiseen toimintakykyyn perustuu täysin haastateltujen henkilöiden omiin subjektiivisiin kokemuksiin ja näkemyksiin asiasta. Koska varusmiehillä on vielä verrattain vähän kokemusta sotilaallisesta toiminnasta, ei välttämättä ole tullut vielä edes vastaan tilanteita, joissa eettisen toimintakyvyn merkitys korostuisi. Sekä sotilasvalan uskonnollinen merkitys että sen vaikutus eettiseen toimintakykyyn kristallisoituisivat todennäköisesti vasta kriisitilanteessa, jossa varusmiehet toimisivat yhdessä tiiviinä joukkona.

Merkittävä seikka tutkimustuloksissa on se, että useimmat haastateltavista henkilöistä kokivat sotilasvalan ja -vakuutuksen vaikuttavan ryhmäkiinteyteen ja yhteishenkeen, ja että he kokivat valan vannottuaan todella olevansa sotilaita osana puolustusvoimia. Yhteistä aikaa asepalveluksessa ei valaan mennessä ole kuitenkaan kertynyt vielä kovinkaan paljoa, joten henkilöiden omat taustat vaikuttavat paljon siihen, miten he kokevat asioita. Silti eri lähtökohdista tulevat ja ennestään toisilleen tuntemattomat varusmiehet kokivat valan tai vakuutuksen vaikuttavan samalla tavalla yhteenkuuluvuuteen. Tämä tukee Toiskallion teoriaa, jonka mukaan ryhmäkiinteyks lujittuu yhteisten merkittävien kokemusten ansiosta. Valan vannominen ja vakuutuksen antaminen voidaan laskea tällaisiksi tapahtumiksi.

9.2 Jatkotutkimustarve

Tämä tutkimus on luonteeltaan laadullinen, ja se perustuu melko suppeaan tutkittavaan joukkoon ja nimenomaan henkilöiden subjektiivisiin näkemyksiin aiheesta. Sotilasvalan uskonnollista merkitystä tutkittaessa tämä on ehdottomasti luontevin tutkimustapa. Aikaväli, jonka varusmiehet ovat haastatteluhetkellä palvelleet puolustusvoimissa, on kuitenkin verrattain lyhyt. Asiaa olisikin mielenkiintoista tutkia myös pidemmällä aikavälillä, jolloin varusmiesten ajatukset erityisesti eettiseen toimintakykyyn liittyen saattaisivat syventyä ja tarkentua. Yhteyttä voitaisiin tutkia esimerkiksi kenttätutkimuksena todellisiin tilanteisiin yhdistettynä. Tällöin käsitys eettisestä toiminnasta ja ajattelusta voisi vastaajille olla selkeämmin hahmotettavissa kuin tämän tutkimuksen haastattelutilanteessa.

Mielenkiintoisen näkökulman tutkimukseen voisi tuoda myös tutkimusajan pidentäminen siten, että haastattelut toteutettaisiin uudestaan sen jälkeen, kun henkilöt ovat päässeet reserviin. Tässä tapauksessa valan tai vakuutuksen ja koko varusmiespalveluksen merkitystä olisi ollut aikaa pohtia rauhassa, ja haastatteluissa saattaisi korostua eri asiat kuin juuri valan vannomisen jälkeen. Haastateltavat henkilöt olisivat toisen haastattelun hetkellä olleet lisäksi erossa tiiviistä ryhmästä jonkin aikaa, jolloin omat henkilökohtaiset ajatukset ja mielipiteet aiheesta olisivat selkeämmät ilman ryhmän sosiaalisen paineen vaikutusta.

Tutkimusta voisi tehdä lisää myös eri uskontokuntien välisistä eroista nimenomaan valakemuksen kautta. Valtauskonto määrittää valan erityispiirteet, joten eri uskontokuntien edustajien kokemukset samasta tilaisuudesta olisivat kiinnostavia. Vertailu eri uskontojen edustajien näkemysten välillä herättäisi kenties kehitysajatuksia tilaisuuksien suhteen. Aihe on myös ajankohtainen, sillä uskontojen kirjo yhteiskunnassa ja sitä kautta myös varusmiesten keskuudessa kasvaa jatkuvasti. Tällainen tutkimus vaatisi paljon aikaresursseja, koska tutkittavan otoksen tulisi olla eri uskontokuntien välillä riittävän suuri, jotta vertailu olisi objektiivista, ja mahdollistaisi jonkinasteisten yleistävien johtopäätösten tekemisen.

Aihepiirin tutkimukseen voisi yhdistää lisäksi vertailun eri varuskuntien välillä. Toteuttamani tutkimus on siinä mielessä luotettava, että varusmiehet ovat pääsääntöisesti ennestään toisilleen tuntemattomia ja kotoisin eri paikoista, eli näin ollen heidän taustansa eroavat toisistaan. Tässä tutkimuksessa kuitenkin kaikki haastateltavat suorittavat varusmiespalveluksen samassa varuskunnassa ja osallistuvat samaan vala- tai vakuutustilaisuuteen. Satunnaisella otannalla haastateltavia eri varuskunnista ympäri Suomea voitaisiin tutkia kuitenkin myös sitä, onko sotilasvalan uskonnollinen merkitys samanlainen maantieteellisestä sijainnista huolimatta. Esimerkiksi valaan liittyvä opetus riippuu paljolti varuskuntien perinteistä ja opetushenkilökunnasta. Tämä vaikuttaa alan kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen. Uskonnon merkityksen ja eettisen toiminnan ymmärtämisessä saattaisi nimittäin ilmetä eroja eri varuskuntien välillä.

Sotilasvalan uskonnollisen merkityksen tutkimukseen liittyen jatkotutkimuksen voisi toteuttaa myös esimerkiksi siten, että uskonnollisesta merkityksestä kerrotaisiin oppituntien yhteydessä enemmän, ja varusmiesten tietämystä ja ymmärrystä aiheesta syvennettäisiin. Tällä hetkellä uskonnollinen merkitys perustuu lähes kokonaan henkilön oman uskonnollisen vakaumuksen ja taustan varaan. Voi kuitenkin pohtia, olisiko tällainen opiskeltava tieto tarpeen tai onko valan uskonnollisen merkityksen ymmärtämistä edes tarpeen syventää. Jatkotutkimuksen tarkoituksena olisi tutkia, miten laajempi ymmärrys valan uskonnollisuudesta, uskonnollisesta

merkityksestä ja uskonnollisesta historiasta vaikuttaisi varusmiesten omiin käsityksiin siitä. Tarkoituksena ei siis suinkaan ole suoranaisesti pyrkiä vahvistamaan uskonnollisuuden kokemista. Valan ja vakuutuksen vapaa valinnanmahdollisuus on ehdoton hyve tämänhetkisessä sotilasvalatraditiossa.

LÄHTEET

- Aalto, J. 2011. Sama tehtävä – eri tausta. Eettisen koulutuksen mahdollisuudet kansainvälisiin tehtäviin valmistautuvien kadetti- ja reservinupseerien koulutuksessa. Viitattu 6.3.2017. <http://ojs.tsv.fi/index.php/ta/article/viewFile/7465/5807>.
- Aalto, J. 2016. Hyvä sotilas – oikea toiminta. Miksi asevoimissa opetetaan sotilasetiikkaa? Maanpuolustuskorkeakoulu. Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 7. Tampere: Juvenes Print. Väitöskirja.
- Aikko, J. 2010. Muutosmatka sotilaaksi. Sotilaan kasvu kovissa olosuhteissa ja siihen vaikuttaminen sotilaskoulutuksessa. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Alasuutari, P. 2007. Laadullinen tutkimus. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Anaja, M. (toim.) 2015. Vala ja velvoite. Näkökulmia sotilasperinteeseen III. Sotilasperinteen seuran julkaisusarja nro 15. Helsinki: Otavan kirjapaino Oy.
- Aristoteles 1991. Poliitiikka, Aristoteles VIII. Helsinki: Gaudeamus.
- Bundeswehr. Verkkosivu. Viitattu 6.3.2017. <http://bundeswehr.de/portal/a/bwde/start/multimedia/gelobnis>.
- Chiot, D. & McCauley, C. 2008. Miksei tapeta niitä kaikkia? Poliittisen joukkomurhan logiikka ja ehkäisy. Helsinki: Like.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Haapaniemi, P. 2013. Fenomenografinen analyysi. Fenomenografisen analyysin lähtökohdat ja esimerkki aineiston analyysistä sosiaalityön tutkimuksessa. Tampereen yliopisto. Verkkojulkaisu. Viitattu 3.1.2017. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94431/GRADU-1381234892.pdf?sequence=1>.

Hartmann, U. 2000. Military pedagogy in Germany. Teoksessa J. Toiskallio (toim.) Mapping military pedagogy in Europe. Department of Education, Finnish National Defence College. Helsinki: Oy Edita Ab.

Helve, H. 2004. Uskonto, muuttuva maailma ja nuorten maailmankuvat. Teoksessa Hyry, K. & Pentikäinen, J. (toim.) Uskonnot maailmassa. Helsinki: WSOY.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Lisäpainos. Helsinki: Yliopistopaino.

Holm, N. 2004. Uskonnollinen kokemus. Teoksessa Hyry, K. & Pentikäinen, J. (toim.) Uskonnot maailmassa. Helsinki: WSOY.

Huhtinen, A. & Paananen, S. 2013. Uuden taistelutavan edellyttämien taitojen kehittäminen johtamisen ja kouluttamisen harjoittelussa: resilienssi ja toimintakyvyn itsesäätelytaito. Teoksessa I. Turunen (toim.) Tiede ja Ase Vol. 71. Helsinki: Suomen sotatieteellinen seura ry.

Huusko, M. & Paloniemi, S. 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja 37.

Häkkinen, K. 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylä.

Jaspers, K. 2005. Johdatus filosofiaan. Keuruu: Otava.

Kakkori, L. & Huttunen, R. 2011. Fenomenologia, hermeneutiikka ja fenomenografinen tutkimus. Verkkojulkaisu. Viitattu 27.12.2016.
<http://users.utu.fi/rakahu/fenomenografia2011.pdf>.

Kalaja, T. & Kalaja, S. 2007. Fyysinen toimintakyky ja sen kehittäminen koululiikunnassa. Teoksessa P. Heikinaro-Johansson & T. Huovinen (toim.) Näkökulmia liikuntapedagogiik-

kaan. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. 2. uudistettu painos. Helsinki: Werner Söderström.

Kyröläinen H. 1998. Liikuntabiologinen näkökulma toimintakykyyn. Teoksessa J. Toiskallio (toim.) Toimintakyky sotilaspedagogiikassa. Maanpuolustuskorkeakoulu. Koulutustaidon laitos. Julkaisusarja 2 N:o 4. Vaasa: Ykkös-Offset Oy.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. 1985. Naturalistic inquiry. Beverly Hills, CA: Sage.

Lähdesmäki, T., Hurme, P., Koskimaa, R., Mikkola, L. & Himberg, T. 2009. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta.

Maneuver Center of Excellence. Fort Benning. 2012. Strong minds, strong bodies. Resilience. Building resilient soldiers, families and civilians. Resilience goals and information guide. Columbus.

Metsämuuronen, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. 2. painos. Viro: International Methelp Ky.

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Mikkonen, R. 2007. Sotilaan eettinen toimintakyky ja päätöksenteko. YE diplomityö.

Mikkonen, R. 2008. Sotilaan eettinen toimintakyky ja päätöksenteko. Teoreettinen mallinnus ja empiirinen tutkimus kriisinhallintaympäristössä. Maanpuolustuskorkeakoulu. Koulutustaidon laitos. Julkaisusarja 2 N:o 20/2008. Helsinki: Edita Prima Oy.

Mutanen, A. 2008. Sotiluus ja osaaminen. Teoksessa Tiede ja Ase Vol. 66. Helsinki: Suomen sotatieteellinen seura ry.

Mutanen, A. 2009. Toimintakyky: Sotilaspedagogiikan ydintä etsimässä. Julkaisussa Rannikon puolustaja 2/2009. Meripuolustuksen ammatti- ja jäsenlehti. Rannikkotyökistön Upseeriyhdistys ry. Loimaa: Priimus Paino Oy.

Mutanen, A. 2014. Sotilaspedagogiikasta, toiminnasta ja kasvatuksesta. Teoksessa Mutanen, A. & Pekkarinen, O. (toim.) Sotilaspedagogiikka. Professori Juha Mäkisen 50-vuotisjuhlakirja. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 2, N:o 13. Tampere: Juvenes Print.

Mäkinen, J. 2009. Sotiluus sotilaspedagogiikan käsitteenä. Teoksessa J. Toiskallio & J. Mäkinen Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 1, N:o 3. Helsinki: Edita Prima Oy.

Mäkinen J. 2011. Muuttuvat puolustusvoimat – Muuttumaton sotiluus? Teoksessa I. Turunen (toim.) Tiede ja Ase Vol. 69. Helsinki: Suomen sotatieteellinen seura ry.

Mäkinen, J. & Tuominen, J. 2010. Toimintakykyä kehittämässä: Jarmo Toiskallion juhlakirja. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 1, N:o 6. Helsinki: Edita Prima Oy.

Niikko, A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 85.

Niiniluoto, I. 1997. Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus. Keuruu: Ota-va.

Niskanen, V. (toim.) 1994. Tieteellisten menetelmien perusteita ihmistieteissä. Helsingin yliopisto. Helsinki: Yliopistopaino.

Nybo, M. 2016. Eettinen toimintakyky ja sotilaan identiteetti kriisinhallinnassa. Maanpuolustuskorkeakoulu. Pro gradu.

Paananen, S. 2015. Toimintakyvystä toiminnan tutkimiseen. Teoksessa A. Aunala (toim.) Toimintakyky turvallisuuden johtamisessa. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat N:o 16. Tampere: Juvenes Print.

Peltola, P. 1995. Itsenäisyys – mitä se on? Sotilasvalan merkitys rauhan aikana kansallisessa laittomuuden tilassa. Pertti Peltolan monipalvelu.

Pihlström, S. 2010. Elämän ongelma. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura/niin&näin.

Pollock, T. 2015. Sotilaan toimintakyky kriisinhallintaoperaatiossa. Teoksessa A. Aunala (toim.) Toimintakyky turvallisuuden johtamisessa. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 2: Artikkelikokoelmat N:o 16. Tampere: Juvenes Print.

Puolustusministeriö. 2015. Puolustusvoimien eettinen opetus ja sotilasparaatit. Työryhmäraportti. Verkkojulkaisu. Viitattu 4.1.2017.

http://www.defmin.fi/files/3024/Puolustusvoimien_eettinen_opetus_ja_sotilasparaatit_tyoryhmaraportti.pdf.

Puolustusvoimat. 2017. Yleinen palveluohjesääntö (YLPALVO). Pääesikunta. Juvenes Print.

Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2011. Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Seppänen, J. & Aurén, V. 2011. Sotilaan pyhät hetket. Tampere: Juvenes Print.

Sirén, T. 2015. Tieteenfilosofia ja metodologia. Luentomateriaali. Luento 29.10.2015. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Luentomateriaalia ei ole yleisesti julkaistu.

Soininen, M. 1995. Tieteellisen tutkimuksen perusteet. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Toiskallio, J. (toim.) 1998. Toimintakyky sotilaspedagogiikassa. Maanpuolustuskorkeakoulu. Koulutustaidon laitos. Julkaisusarja 2, N:o 4, 7–14. Helsinki.

Toiskallio, J. 1998a. Kohti sotilaan toimintakyvyn teoriaa. Teoksessa J. Toiskallio (toim.) Toimintakyky sotilaspedagogiikassa. Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki.

Toiskallio, J. 1998b. Sotilaspedagogiikan perusteet. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Toiskallio, J. 2009. Toimintakyky sotilaspedagogiikan käsitteenä. Teoksessa J. Toiskallio & J. Mäkinen (toim.) Sotilaspedagogiikka: Sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä. Maanpuolustuskorkeakoulu. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Julkaisusarja 1 N:o 3. Helsinki: Edita Prima Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2003. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Uljens, M. 1989. Fenomenografi: forskning om uppfattningar. Lund: Studentlitteratur.

Väkevä, L. 1999. Hermeneutiikka tieteellisenä lähestymistapana. Verkkojulkaisu. Viitattu 27.12.2016. <http://wwwedu.oulu.fi/muko/lvakeva/Lisuri/hermeneu.htm>.

Waugh, C. E. 2014. The Regulatory Power of Positive Emotions in Stress: A Temporal-Functional Approach. Teoksessa M. Kent, M. C. Davis, & J. W. Reich (toim.) The Resilience Handbook: Approaches to Stress and Trauma. New York: Routledge.

LIITTEET

LIITE 1. Sotilasvalan ja sotilasvakuutuksen kaava

Sotilasvala vannotaan ja sotilasvakuutus annetaan seuraavan kaavan mukaisesti:

"Minä N. N. lupaan ja vakuutan

Valassa: kaikkivaltiaan ja kaikkietävän Jumalan edessä,

Vakuutuksessa: kunniani ja omantuntoni kautta,

olevani Suomen valtakunnan luotettava ja uskollinen kansalainen. Tahdon palvella maatani rehellisesti sekä parhaan kykyni mukaan etsiä ja edistää sen hyötyä ja parasta.

Minä tahdon kaikkialla ja kaikissa tilanteissa, rauhan ja sodan aikana puolustaa isänmaani koskemattomuutta, sen laillista valtiojärjestystä sekä valtakunnan laillista esivaltaa. Jos havaitsen tai saan tietää jotakin olevan tekeillä laillisen esivallan kukistamiseksi tai maan valtiojärjestyksen kumoamiseksi, tahdon sen viipymättä viranomaisille ilmoittaa.

Joukkoa, johon kuulun sekä paikkaani siinä, en jätä missään tilanteessa, vaan niin kauan kuin minussa voimia on, suoritan saamani tehtävän loppuun.

Lupaan käyttäytyä kunnollisesti ja ryhdikkäästi, totella esimiehiäni, noudattaa lakeja ja asetuksia sekä säilyttää minulle uskotut palvelussalaisuudet. Tahdon olla suora ja auttavainen myös palvelustovereitani kohtaan. Milloinkaan en sukulaisuuden, ystävyysyden, kateuden, vihan tai pelon vuoksi enkä myöskään lahjojen tai muun syyn tähden toimi vastoin palvelusvelvollisuuttani.

Jos minut asetetaan esimiesasemaan, tahdon olla alaisiani kohtaan oikeudenmukainen, pitää huolta heidän hyvinvoinnistaan, hankkia tietoa heidän toiveistaan, olla heidän neuvonantajanaan ja ohjaajanaan sekä omasta puolestani pyrkiä olemaan heille hyvänä ja kannustavana esimerkkinä.

Kaiken tämän minä tahdon kunniani ja omantuntoni mukaan täyttää."

LIITE 2. Haastattelukysymykset

1. Kuulutko kirkkoon, ja mihin uskontokuntaan?
2. Mitä uskonto sinulle merkitsee?
3. Olisitko halunnut keskustella valasta/vakuutuksesta ennen tai jälkeen valatilaisuuden?
4. Miksi halusit vannon sotasvalan tai antaa vakuutuksen?
5. Tuntuiko sotasvala/vakuutus mielestäsi uskonnolliselta rituaalilta?
 - 5a. Jos vastasit kyllä, mitkä tekijät saivat valan tuntumaan uskonnolliselta rituaalilta?
 - 5b. Jos vastasit ei, millä perusteella valatilaisuus ei tuntunut uskonnolliselta?
6. Koetko, että uskonnolla yleisesti on vaikutusta omaan eettiseen toimintakykyyn? Miten?
7. Koetko, että valan vannomisella/vakuutuksen antamisella on ollut yhteyttä omaan eettiseen ajatteluusi ja toimintakykyysi? Miten?
8. Oliko sotasvalasta/vakuutuksesta keskustelua ryhmässä ennen tai jälkeen valatilaisuuden?
9. Vaikuttavatko ryhmän arvot (tai oletetut arvot) omaan eettiseen ajatteluusi? (esim. onko uskonnollisuutta vaikea myöntää/pitää siitä, jos ajattelee, että muu ryhmä ei ole uskonnollista?)
10. Oletko huomannut, että valalla/vakuutuksella on ollut yhteyttä eettiseen toimintakykyyn ryhmässä/tuvassa, jossa toimit?